

Den første Prøve...

Af Lorentz Nicolaj Berg

Indholdsfortegnelse

<u>Fortale.....</u>	<u>2</u>
<u>Om information.....</u>	<u>2</u>
<u>Claverets første Noder.....</u>	<u>4</u>
<u>Violinen og dens første Noder.....</u>	<u>4</u>
<u>Alt-fiolens første Application.....</u>	<u>7</u>
<u>Bass-Violen eller Violoncellens Application.....</u>	<u>8</u>
<u>Citarens Application.....</u>	<u>9</u>
<u>Om Flauto-Traverso.....</u>	<u>12</u>
<u>Om Hoboen.....</u>	<u>12</u>
<u>Om Clarinetten.....</u>	<u>13</u>
<u>Om Zinken.....</u>	<u>15</u>
<u>Om Dulcianen.....</u>	<u>16</u>
<u>Om Valthorn.....</u>	<u>18</u>
<u>Om Trompetten.....</u>	<u>19</u>
<u>Hvorledes de 12 Toner med Noder forestilles.....</u>	<u>21</u>
<u>Clavis-Fortegnelsen.....</u>	<u>22</u>
<u>Hjelpe-Tegnene, Kryds, b og Quadratum.....</u>	<u>23</u>
<u>Tactens Fortegnelse.....</u>	<u>23</u>
<u>Tonernes Tid.....</u>	<u>24</u>
<u>Om Repetitions-Tegnene.....</u>	<u>26</u>
<u>Hvorledes Dur og Moll kiendes.....</u>	<u>28</u>
<u>Tillæg:Nødvendige Iagttagelser ved en Melodies Begyndelse.....</u>	<u>30</u>
<u>De udi Musiqven meest brugelige Ord og Characterer.....</u>	<u>31</u>

Fortale

Der er kuns nogle faa trykte Skrifter om *Musiqven* i det Danske Sprog, som deals handler om General-Bassen, og de *Musicalske Elementer*, eller om et og andet *Instrument* især, hvilke, i hvor vel og tydelig de ere udførte, saa overstiger de dog en Begynderes Begreb. Jeg har for længe siden, i *Kiöbenhavn* og andre Stæder, hos Boghandlerne, søgt at bekomme et simpelt og tydeligt *Musicalsk* A.B.C., til Lættelse, naar man *informerer* udi *Musiqven*, for at give sine Skolarer, da man derved kan spare den Umage, at foreskrive dem *Noder*, *Tabeller*, og Regler af Begyndelsen, indtil de kommer saa vidt, at andre, bedre og udførligere Skrifter i denne Videnskab kan være dem til videre Fremgang og Oplysning. Men for alting maa jeg bekiende, det jeg ikke har skrevet disse Efterretninger for de lærde Mestere og *Virtuoser*; thi i hvor simpelt og tydeligt jeg end har syntes at skrive det for Begyndere paa et og andet *Musicalsk Instrument* efter *Noder*, vil det enda falde uforstaaelig nok, uden mundtlig *Information* tillige. Det er kuns DEN FØRSTE PRØVE, og som en Lære-Klud for Begyndere.

I alle Videnskaber er der jo altid en Begyndelse, som ikke er Enden ligt: Man maa nødvendig lære A.b.c. før man lærer at stave, og stave før man lærer at læse; Hvem maa ikke lære at staae, krybe, gaae, springe og løbe før de kan begive sig paa lange Veje, eller at gjøre Luftspring o.s.v. Tingen eller Kunsten bestaaer kuns i at lære den, og at kunde gjøre den efter, siden kommer det ikke an paa en Haand fuld *Noder*.

Jeg ønsker, at maatte have truffet det Øjemed, hvortil jeg har sigtet! Er der nogen før, som er mig ubekendt, der har givet begribeligere og bedre Oplysninger for Anfængere, i kortere Begreb, kan jeg dog ikke med mit ringere Arbejde forderve det som kan være bedre; Om de Lærde, som forstaaer Skrive-Kunsten og de *Musicalske* Grundsætser bedre, ville paatage sig, at give et tydeligere A.b.c. om de første Begyndelse-Noder, skal det være mig en Fornøjelse? de vil dog ikke fortryde, om de giennemløber min Prøve, hvorved de des bedre kan agte sit Arbejde for hvad Fejler jeg uvidende maatte have begaaet. Da *Noderne* ikke kunde anskaffes trykte, har jeg været nødsaget til at indskrænke *Node-Scalen*, *Tabeller* og *Exempler*, som ofte paa andre Maader, ved *Noder*, meget lettere kunde have været oplyst. Jeg har derfor maattet udfinde saadanne begribelige *Tabeller* og *Exempler*, som tillige kunde være passelig til Trykken; *Noderne* har jeg derfor siden indskrevet i hver Bog, hvilket har gjort mig Arbejdet meere kroget end jeg af Begyndelsen havde forestillet mig. Hvad der nu i denne FØRSTE PRØVE indeholdes, kan behageligst læses af Tittel- og Register-Bladet. Dadleren behager at lade mig see noget af hans Arbejde, som ikke kan dadles, og Skumleren kan man ikke binde Munden paa, som man siger. Lad Skiønnere og veltænkende *Musiqvens* Elskere sige sin Meening herom. Hvad Fejler, som udi Skrivemaaden maatte være begaaet, beder jeg om at undskyldes mig, som gandske ukyndig om *Orthographien*, der ingen Hielp har haft, uden hvad Bogtrykker SVANE har kundet indsee at rette. Jeg haaber dog, at endeel Anfængere og Liebhaveere af *Musiqven* skal finde sig fornøjet, baade ved Bogens Indhold og Priisen. Endelig efter manges Anmodning, finder jeg selv Fornøjelse ved, at være nogle, om ikke alle, til Velbehag.

Om information

§1

At lære paa et eller andet *Instrument*, holdes for den Beqvemmeste Alder i det 9de aar at gjøre Begyndelsen, ikke at de Ældre skulde jo og kunde lære, men efterdi man da har den naturligste Munterhed, og det lætteste Begreb til at vænne Hænderne til *Mechaniske* Greb og flygelske

Øvelser.

§2

Violin lægger mange af sit eget Gehør sig efter at spille, som kaldes, at spille vildt; thi alt hvad de lære, maa de have ved Hørelsen af andre, og, som man da fløjter for Fuglen, saa lærer han Melodien, ej at nævne *Concerter*, og saadanne *Musicalier*, som ere lange og udvigede i utallige *Tone-Forandringer*, hvilket umueligt kan læres eller begribes af det allerbedste Gehør, uden efter *Noder*.

§3

Det er altsaa nødvendig, at lægge sig efter at lære *Noderne*, og hvad dertil hører, da man ved et Aars grundig Øvelse kan lære mere, end i mange Aar, af Fuskere, vildt, hvilket ikkuns er for Bønder og ringe Folk, der ingen Anledning eller Lejlighed har at lade sig *informere* i *Noderne*.

§4

Til en Lærlinges Egenskaber behøves: at de besidder et godt Gehør, god Forstand, myge Hænder, Lyst, og et lærvilligt Hierte at ville fatte den *Musicalske* Lærdom. *Informatorer* kan ikke gjøre andet, end at han viser dem Maaden at gaee til Verks paa; Resten kommer an paa tilstrækkelig egen Øvelse .

§5

Til sin Læremester, antager de sig een, som forstaaer *Musiqven*, der tydelig underviser udi *Nodernes* Egenskaber og *Ambitus*. De, som spiller bedst, er ikke alletider de bedste Læremestere, mangan *Virtuoser* have de slætteste Lærlinger, da mangan middelmaadig Spiller, som haver haft Gaver til at underviise, har oplært den berømmeligste *Virtuos*. Fruentimmers Underviisning paa *Claveer*, strækker sig ej almindelig videre, end til endeel Haand-Stykker, som meest læres udenad, og naar de igien vil lære fra sig, har de ingen Indsigt udi *Musiqven* og *Nodernes Ambitus*, *Tonernes* Forandringer, *Tact-Væsenet* o.s.v. At spille færdig paa et *Instrument*, erlanges ved stærk Øvelse, og det kan enhver, som har Naturens Gaver, komme efter; men at forstaae *Musiqvens* Grunde, at kunde gjøre Reede for enhver Ting, og det saa tydelig, at en Lærling kan begribe det, dette er et *Studium*, som en *Musicus* har nok at arbejde med i mange Aar, og som nødvendig fordres til *Informationen*. De, som spiller saaledes vildt, eller uden at vide, hvad de gjør, er som *Papegoyen* der vil lære *Stærren* at tale. En redelig *Informator* seer heller at have faae og lærnemme *Discipler*, end mange uskikkede; Han underviser ej allene med Flid for sin Fordeel, men den Fornøjelse, at bringe sin Lærling alt videre til mueligste Færdighed, er ham til Belønning.

§6

Men derimod bør en redelig og flittig *Informator* at betales honet for sin Møje; Mange ville nok lære paa et og andet *Instrument*, ifald de kunne lære det for en ringe Ting, eller af en Fuskere for intet; Somme tænker, paa 3 à 4 Maaneder, at kunde gjøre store Spring paa *Claveer*, eller et andet *Instrument*, at, naar de har lært nogle Haand-Stykker, tænker de for Eftertiden i mange Aar at fornøje sig og andre der med; de betænker ikke, at hvert Aar fremkommer der nye Stykker og *Musicalier*; og man bliver selv, saavel som andre, kied af det Gamle; Da det menneskelige Liv altid i alle Ting elsker Forandringer, har de da holdt op, at lade sig underviise, da den verste Knude var opløst, og ej lært *Noderne*, i det mindste saavidt, at de selv kan leede sig et og andet Stykke til, uden *Information*, saa forgaar snart den fornøjelse af det de har lært, hvilket behages at tage til Erindring, især paa *Claveer*, saa bør en *Discipel* i de første Maaneder ej at lade sig høre for een og

anden, og derved gjøre det bedre end de kan hvorover Øjnene kommer fra *Noderne*, *Fingre-Applicaturen* og *Tactens* Tiid i Uorden, der snart bliver en Vane, som Informatoren siden neppe kan udrydde.

§ 7

En Læremester bør ej heller sætte sine Lærlinger for lange og svære *Lexioner* fore; thi en eeneste *Tact* kan ofte være nok til Øvelse i Timen; men der ere og mange *Discipler*, som, saa snart de har lært noget af et Stykke, strax vil have fat paa et andet, og saa videre, indtil de ikke kan spille et Stykke; thi deres Hukommelse bliver saa forvirret af den Mængde halvlærte Stykker, at de glemmer baade *Noderne* og det eene for det andet, saa det alt omsider bliver noget vildt Fuserie. Det er ikke en Skolars Fremgang i Mængden af Stykker, men af Stykker, som er Lærdom udi, derfor bør en Skolar at lade sin Mæster raade; naar de da kommer saa vidt, at de have lært de meest forekommende Satsler og Forandringer, da kan først alle Slags vel *componerede* og oversatte Stykker og *Musicalske* Pieser tiene til deres Fornøjelse og Øvelse.

Claverets første Noder

Violinen og dens første Noder

Om Violinen.

§ 1

Dette *Musicalske* Instrument er vel bekendt, baade af Høje og Lave. Violinen har nu i vores Tider mange store berømmelige Virtuoser; Man hører fra adskillige Riger, Stæder og Landskaber Mester over Mester; den fattes ikke heller paa Tilhængere af Fuskere og Birfedlere. Violinen maa være først og sidst med i alle *Musicalske* Selskaber, og ellers hvor Musiqve til Dans bliver opført. Dens behagelige Lyd har lokket mere Sved ud med Fornøjelse, end mange Apoteqver-Sager med Misfornøjelse; Der af kommer det almindelige Ordsprog, at man giver heller til Musicanten en Ducat med Glæde, end 4 Skillinger til Doctor og Apoteqvæt med Sorgen.

§ 2

Hvad som ellers i Forvejen om Information og en Discipels Forhold er erindret, kan man spare her at igientage, ved at recommendere Læseren dette, som og hvad om Claveret er skrevet til Underretning.

§ 3

Violinen stæmmes i Quint-Toner, som den eene Stræng skal holde imod den anden, hvorved man tager Cammer-Tonen af en Floute, Hoboe, Clarinett o.s.v., eller af hvad Lyd de har ved Haanden, som man forud maa viide hvad Tone Lyden indeholder. Saaledes har jeg et Laas i mit Violin-Federal, hvorudi er en Staal Fiær, der giver en fiin Klang fra sig, naar jeg lukker den op. Denne Klang har jeg prøvet hvad Tone udi Cammer-Tonen den indeholdte, og derefter har jeg stemmet min Violin i Cammer-Tonen, uden Tonen af noget andet Instrument, hvilket ellers er gandske usikkert at treffe, og Musici, som ikke har mærket denne lille Fiærs Lyd, har ikke kunde begribe, hvorledes jeg saa nær kunde treffe at stæmme i bemeldte Tone. Den groveste Stræng, som er bassen paa Violinen, stæmmes i g, som er i 2den Octav paa Claveret, Tertsen i d', Qvarten i a', Qvinten i e'.

§ 4

Man bruger den saa kaldede Tydsk-Clavis, som betyder en Nøgel. denne staaer først paa Systema, og kiendes af sin Figur, den kaldes g Clavis; formedelst at bemerke, hvor den staaer paa en Linie med Øjet, bliver den Node, som kommer paa samme Linie, kaldet g, hvorefter de følgende Noder kaldes i sin Orden: A.H.C.D.E.F.G. i hver Octav; ligesaa har det sig med de andre to Clavis-Figurer, som er C. og F. Violinens Ambitus gaaer fra den grove G til a"', som ligger i den fineste Applicatur paa Qvinten.

§ 5

Hvorledes Violinen bliver holdt, naar man vil spille paa den, behøves kuns lidet at erindres, thi det kan daglig sees af enhver Violin-Spiller, som holder sin Maade beqvemmet: Nogle holder den under Hagen, andre paa Hagen, andre ned paa Brystet. Buen holdes med højre Haands Tommel, og de 3de Mellemfingre maa ligge paa Træet, ikke krumme, men lige, at det kan see maneerlig ud; nogle griber den, som en Brød-Kniv, og skraber paa de arme Strengene med en stiv Arm saaledes med Buen, at Violinen, om den kuns er saa maadelig, nødes den dog til at skrige og grynte, som i Slagtertiden i Jylland, hvorover man ofte kan høre kloge Fortellinger, hvorledes en som spiller vildt, eller Birfedler (hvis Parti har de fleestes Stemmer) har taget Melodunten (* Note: Melodien kalder gemeene Folk saaledes.) fra 4 eller 5 Musicantere, derfor dandser endeel helst efter Fuskere; thi de mangler paa Hørelsen, som kaldes Gehør; men angaaende om Buens Holdelse, som nær havde bringet mig en Proces paa Halsen af Fuskere og deres Tilhængere, er det en bekiendt Regul blandt Musici, at maa bruge Albue-Ledet og ikke Skulder-Ledet, og naar der forefalder hastige Noder, bruger man kuns Haand-Ledet, men til langstrygende Noder fører man begge Ledene saaledes i en ziirlig Bevægelse, at Buestrøget bliver jevnt og stadigt, saa at Armen hænger ligesom løs, hvilket er den rette, lætte og nætte Maade at føre sin Arm og Buen paa, hvem som nu af Begyndelsen ikke vil holde sog denne Regel efterretlig, men bruger Skulder-Ledet, og ikke Albue-Ledet, vil omsider fortryde sin Vane, naar de ikke kan komme fort med 16deele, 32deele, 64deele etc.

§ 6

Med fingrene griber man Tonerne saaledes at de lyder reent og ikke falsk paa Violinen, men just dette dependerer af et godt gehør; man griber Tonerne med Fingerenderne paa Strængerne, saaledes at Lederne paa Fingrene staaer krumme og ikke legger dem ubøvelig paa Strængene, ikke heller lader det vel at løfte Fingrene for høyt i Vejret fra Strænge-Brættet, hvilket falder meget umageligt, helst i en Trille, hastige Noder og dobbelte Greb. Nogle holder for godt og raadeligt at en Violin-Begynder burde først lære noget paa et vel stemt Claveer, for at venne sit Gehør til Tonernes Intervaller; men man seer dog de fleste lære paa et og andet Instrument, som og paa Violin, og bliver store Mæstere uden at have lært noget paa Claveer eller andet Instrument forud, Gehøret gjør det fornemste, og hvem som ikke har det medfødde Gehør, vil kuns gjøre en liden og u-behagelig Fremgang udi Musiqven. De maatte heller fordrive Tiden med at filere eller vinde Garn.

§ 7

Naar først og fornemmelig en Violin-Begynder vel har lært disse simple Noder, hvad de kaldes og hvor de gribes (See 25. om Claveer-Noder at lære) saa venner de sine Fingre til at gribe dem, og Buen til at stryge paa den Stræng, Tonen skal høres af, hvorved de erindre om 5. og 6.; Dernæst gjør de Opgang og Nedgang, som er at gribe og stryge tillige fra den grove G, en Node efter den anden, fra en Stræng paa den anden, indtil den finew h", som er fjerde Finger paa Qvinten, og ligesaa need tilbage igien til den grove G. Imidlertid maa der og læres noget om Nodernes Tiid, og derefter kan de begynde et meget simpelt Stykke af C-Dur. denne Tone er den naturligste, og bør være den første paa de fleste Instrumenter, hvorudi læres nogle smaae Stykker, siden begyndes deraf nogle

Kryds-Toner, som G-Dur, D-Dur, A-Dur, og iblandt A-Moll og E-Moll; dernæst, efter at de har lært nogle stykker i hver af disse Kryds-Toner, spiller de nogle Stykker igien af C-Dur, og saa begyndes der af B Tonerne, som er F, B, Dis-Dur, og nogle af D, G, og C-Moll etc. Hvorledes Kryds b. og Qvadratum ophøjer, fornede og afløser hverandre, findes paa Registret anvist, som og andet Musiqven tilhørende, at lære. See 24. om Claveret.

§ 8

Applicaturen paa Violin kan man ligesaa lidet give visse Reguler for, som om Claveret 14. er skrevet. den fordrer en stærk øvelse og et godt Gehør; Man holder Applicaturen for en af de vanskeligste Øvelser paa Violin. Iblandt de mange forskellige Lag og Forfløttelser, som kaldes Applicaturer, med Haanden, holder hver Mæster sin for den bedste. Naar man ved stærk Øvelse i alle Lagene (som man kalder Haandens Forfløtning, een Tone højere op efter den anden) kan komme til den Færdighed, at man i hver Lag kan gribe de forekommende Sats, saa er man aldrig forlegen. Et Lag bemærker, naar Haanden lægger sig op paa et bestemt Sted, for der at kundegribe de høje Toner, som man ellers usikkert maatte springe efter, og efter den højeste Tone kaldes Applicaturen; Exempel: 1ste er c^{'''} den højeste Node i et forekommende Sats, saa lægger man Haanden en Tone op, og det kaldes halv, eller c Applicatur. 2den er d^{'''} den højeste Node i den tact eller sats, saa lægger og fløtter man Haanden op 2de Toner, saa at første Finger griber der, hvor den 3die Finger almindelig har sit Sted, og dette Lag kaldes den gamle, eller heele, eller og d Applicatur, og saaledes kan man gjøre Lag til E.F.G.A., og om man behager, til Violin-Stolen, hvilket følgende Tabel forestiller. Denne Figur skal forstille de 4re Strænge paa Violinen, hvorledes de 12 Toner bliver grebne i hver Octav, baade i det 1ste almindelige Lag, som og udi Applicatur-Lagene med Haandens Forfløttelse, kan heraf paa hver Stræng behageligst eftersees; Man kalder Applicatur-lagene saaledes, neml: Halv, heel, dobbel høje eller sidste Applicatur etc. om nogen behager at kalde dem anderledes, eller at gjøre andre Lag med haanden, gjør ikke til Sagen, naar man kuns derved kan blive færdig i at gribe de forekommende Applicatur-Noder uden lang Betænkning.

§ 9

Naar de da kaqn bruge Fingrene nogenlunde vel i Applicaturerne, og ellers har gjort sig ferm bekiendt i Noderne, og det som hører til Violinens Øvelse, kan de begynde at spille og øve sig paa en læt Violin-Stemme, for at see om de med Tiden kunde bringe det saa vidt, at være med udi et Violin-Parti i en Concert, og saadan et Sælskabs Tidsfordriv, hvor de kunde med idel Fornøjelse blive færdigere paa Violinen.

§ 10

Men at blive fast i noderne, behøves en tilstrækkelig Øvelse i alle Slags Musicalier; Det hjælper og meget til, at man lægger sig efter at skrive Noder. Den Regul, som udi 19. om Claveer-færdighed i Noderne er er erindret, gjør og meget til Færdigheden, især for den højt stigende Applicatur paa Violin, da man derved forud kan være resolveret i hvad Lag man beqvemmost (for at kunde gribe de forekommende Applicatur-Sats) kan lægge Haanden.

§ 11

Til Slutningen om Violinen, gjør det meget til Spillingen og Tonernes Reenhed, Klarhed, og Behag, at man lægger sig til en god Violin, som vel maa indrettes til magelig Brug, og med reene Strænge betrækkes; Saaledes bør og Buen være god i Strøget, maadelig lang, ej for læt eller tung, reene hvide Haar, som er fri for Fettighed, den stryges med godt reent og sprøtt Confudrium (* Note: Confudrium bliver kogt af Furre-Qvan eller Harpix, som ved kogningen bliver skummet og rensed

fra al Uhumskhed, at, naar det kolt og slaget i Stykker, maa det være saa sprø, at intet hænger i Strængene eller Buen efter Strøgene. Paa Apoteqverne plejer man faae det durksigtigt og godt. For 2 sk. kan man fornøje mange Liebhaberens Øren og trætte mange Lystiges Been.), om man vil komme efter at frembringe nogle af de mange Behageligheder, som en god Violong paa en god Violin kan udgiøre.

Musiqv-Elskeren.

Jubal var min første Broder,
Som optænkte Strænge-Kunst, Gav mig Toner, Tact og Noder,
Vilt Spil er jo kuns omsonst;
Han de første Strænger snorde
Til min Harpe og Viol,
Dernæst Lysten hos mig gjorde
For at sigte til det maal.
Søde Musa! Sang-Gudinde!
Lad mig med i Laget gaae!
Jeg vil see at jeg kan vinde,
Jeg vil nøje passe paa
Krys og b og , og Simitoner
Søde Triller, Harmonie;
Men i Applicationer
Kom Gehør og staae mig bi!
Lær mig reent at siunge, spille,
Jeg fornøje kan mit Sind;
Den uskyldig Lyst og Villie
Trænger sig til Siælen ind.

Alt-fiolens første Application

Om Alt-Violen.

§ 1

Denne er noget større end Discant-Violen, den har og 4re Strænger, men noget tykkere end paa Violinen, hvoraf den groveste eller første lyder og hede c og er den anden c paa Claveret; den 2den er g, den 3die d og den 4de a.

§ 2

Alt hvad der tilforn er lært om Violinen, kan tiene Alt-Viol-Begyndere til Underretning. Spillemaaden er den samme; der behøvevs kuns, at man vænner sig til at strække Armen og Fingrene lidet længere.

§ 3

Fortegnelse-Nøgelen, som oplukker det 5 Liniede System til dette instrument, er Alt eller Tenor. Dette er egentlig c Nøgelen, (see om Claveret .229, thi det har og i Discanten c Clavis; Den Linie, som gaaer imellem c Clavis heder c, og de efter kaldes de andre4 efterfølgende Bogstaver og Noder.

§ 4

Applicaturen bliver den samme som paa Violinen; men der behøves ikke saa stor Færdighed paa Alten. Den bliver kuns brugt i Musiqven til at udføre Mellempartier med, med mindre man ville øve sig at spille obæigete Sager paa den; ellers er det rart at høre nogen, som just oplægger sig til Alt-Violong, men at den er umistende iblandt andre Concert-Instrumenter, og hvor complet Musiqve udføres, behøver jeg ikke fortælle for Skiønnere, men det er kuns begyndere jeg taler med, om de vil lære.

§ 5

Efterat noderne vel er lært, (See om Violinen .7.), og alt andet tilhørende, øver de sig paa en læt Alt-Stemme; da det ikke tager saa lang en Tid som paa Violinen, ifald Discipelen har Geni, før de kan være med i et Alt-Parti i et Musicals Selskab; hvilken Fornøjelse er heel Uskyldig.

Bass-Violon eller Violoncellens Application

§ 1

Den kaldes af Musici Violoncel; Den er saa stor, at den ikke kan holdes paa Armen som en Alt-Viol, men maa staae paa en Pind med Halsen i Vejret. Den har 4re Strænger, som er meget tykkere end paa forbemelte, hvoraf den første og tykkeste stemmes i C, som er den 1ste Tone paa Claveer; den anden i G; den 3die i d og den 4de i a; det er altsaa en heel Octav dybere end Alt-Violon bliver stæmt.

§ 2

Hvad som om de foregaaende Instrumenter er lært, kan man undgaae her at igientage. Iblandt andet behager de at see om Violinen .6,7.

§ 3

Man bruger almindelig den bekiendte F.Bass-Clavis, (See Claveret .22.), hvorefter Noderne kaldes. Violoncellens Node-Ambitus begynder fra groveste C, og gaaer til eenstrængede g. Hvorledes man griber med Fingrene, og hvad Noderne kaldes, kan man faae see af følgende Systema.

§ 4

Formedelst den lange Strækning Tonerne har paa dennes lange Hals, bliver de 2de Mellemfingre 2den og 3die Finger saaledes afvexlede med hinanden, efter som i hvad Tone man spiller udi, for exempel: Paa de 2 første Bass-Strænger gribes med 3die Finger E og H, men derimod, naar disse Noder ved et ophøjelses eller Fornedrelses Tegn bliver forandrede til Dis og B, gribes de med 2den Finger; ligeledes paa 3die og 4de Stræng gribes f og c med 2den Finger, men fis og cis med 3die Finger.

§ 5

Om Applicaturen at foreskrive visse Reguler tiol Violoncellen, vil blive ligesaa vanskeligt, som om de foregaaende Instrumenter er sagt. Enhver bruger den Maade, som de har lært og øvet, der falder dem beqvemst. Paa overstaaende simple Node-Scale gaaer man til g', ved at fløtte Haanden ned, saa at 1ste Finger griberden høje e', 2den Finger f', 3die fis' og 4de g'. Denne liden * viser hvor 1ste Finger gjør Lag.

§ 6

Der er nogle som griber med Fingrene ligesom paa Alt-Violen, baade i det almindelige Lag, som og i Applicaturen. I saa Fald vil der brav lange Fingre til, som enda maa strækkes vel fra hverandre, om man paa denne Maade skal kunde række og komme fort. Andre har udfunden at benytte sig af Tommelfingeren saaledes: Man lægger denne tvært over Strængene, som kaldes at gjøre Baand, paa det Sted eller lag, som man seer i bass-Noderne at være fornødent, for at komme med de andre 4re Fingre til de høje Toner i Applicaturen.

§ 7

Naar man saaledes er øve«t i alle Lagene, og alt andet som hører til Bassist-Partiet paa Violoncellen, gjør man sig færdig ved at accompagnere paa Bass til Concert, Solo &c. det hjælper og meget til Færdigheden, hvad som om Violinen .9. og 10 er skrevet.

Citarens Application

§ 1

Citarer er af adskillige Modeller og Størrelser, men den rette Spillemaade bliver næsten Eet paa dem alle sammen. Det er et Fruentimmer Spil. Den indrettes med 6 Strænge-Cor* (* Et Cor bemærker 2 Strænge som ligger sammen og holder een Tone som 4,5 og 6 Cor, men 1,2, og 3 Cor er for det meeste en overspunden Stræng, og saadan en kaldes og eene et Cor), som stæmmes i Quart-Toner, (See Violinen .3.) Dens Ambitus gaer kuns 2 Octaver uden Haandens Forfløttelse i Applicaturen; derfor kan paa Citar ikke spilles de Stykker, som indeholder aflaggende Toner.

§ 2

Iblandt Citar-Slægtskaber kan man regne en Luth, Angeliqv., Harper, Hakkebrætter m.m., som spilles ved at klippe med Næglerne, (Finger-Enderne) eller et Slags Stikker, Fiærer, og saadanne Indretninger, som faaer Lyden af disse Strænge; Zitrinhen og Humlen spilles med en spisset Pennefiær. Iblandt alle saadanne Spil er den sidste bare Fuskeri.

§ 3

At Citar og Luth har været gamle bekiendte Instrumenter, kan man iblandt andet see af den Psalms 6te Vers: Af Højheden oprunden er. Udi Davids Psalmer tales der foruden Davids harpe, som hans Liv-Instrument, til Sangemesteren om nogle nu ubekiendte Instrumenter, hvoraf man kan see, at Instrumental-Kunsten har fra ældgammel Tid været elsket og brugt.

§ 4

Citar og saadanne indbemeldte Spil, kan, foruden Claveret, som udfordrer lang Øvelse, og er et fuldkommen Instrument, passe sig til de smukke Kiøns Musicalske Fornøjelser, især naar de kan accompagnere sig tillige Musicalske med Sang; Thi, hvor forhøjer og levendegjør det ikke den Instrumentalske Tone-Kunst, naar Vocal-Musiqv, som Livet og Poesien, som er Siælen, opføres tilsammen saaledes* (* Her meenes ikke de gemene Viiser og Drikke-Vers, men vel komponerede Sange, Psalmer og især hvor den ypperlige Passions-Musiqv opføres.), at Sind og Siæl bliver opløftet til sin Skabers Lov og Priis i en behagelig hellig Forundring.

§ 5

For nogle Aar siden, er Citaren igien kommen i Yndest. Man maa tilstaae: Er den just ikke saa complet i sin Ambitus, saa behøves der ikke heller saa megen Tid, Hukommelse, Bekostninger og en uopholdelig Øvelse, som paa Claveer-Instrumenter; man lærer ikke heller i Almindelighed videre paa Citar, end endeel Haandstykker som Arier, Menuetter, Marcher, Poloneser, Engelsk-Dandser etc. og nogle Pslamer, som lyder tillige med Sang gandske artig paa dette Divertiments-Spil, hvorved er og de Fornøjelser:

- 1) At Citaren kan bringes med sig i Skoven eller Marken, hvor man behager;
- 2) At man kan spadserende fornøje sig paa den, og
- 3) At man uden stor Vanskelighed kan snart komme saa vidt, at lære sig selv et og andet nyt Stykke, som Tiden bringer i Moden, og hvad man først vel kan siunge, kan man ikke saa læt forglemme at spille paa Citaren.

§ 6

Naar man vil lære paa Citar efter den gamle Maade, som kaldes Tabulatur, som er nu omstunder kuns lidet bekiendt, forestiller man sig de 5 Linier at være de 5 Cor paa Citaren; men eftersom 6 Strænge-Cor er den bedre Bestrængning, saa maa man nødvendig have 6 Linier til et System, hvorpaa skrives med smaae Bogstaver de Toner, som , i steden for Noder, skal lade sig høre, for Exempel:

§ 7

Til at begribe denne Tabulatur-Scale, vender man Linierne op, og forestiller sig Citar Gribe-Brættet med 6 Cor. Imellem Afdeelingerne, som kaldes Baand, ligger Tonerne; Naar de da vil lære efter denne Maade, see de efter i hvad Afdeeling Bogstaven ligger udi, og paa hvad Cor-Linie den staaer. See her et Exempel, hvorledes et Srykke til Citar i tabulatur skrives:

§ 8

Tonernes Tid skrives over Bogstaverne med Noder, da en Node viser følgende har samme Tid, indtil der skeer Afløsning. Man slipper for at bryde Hovedet med Clavis, Kryds, b. og Quadratum o.s.v.; thi Tonernes forandringer skeer ved Bogstaverne, eller ved at stømme Citaren i en anden Tone, som herefter om Citar-Noderne skal blive underrettet, hvorover denne Maade at lære paa, naar man kan faae en liden Underviisning, er særdeles begribelig.

§ 9

Den høje Applicatur er noget vanskelig, og det kommer en Musicus latterlig for, naar han er Tabulaturen ubekiendt, at man bruger det reene Alphabet saa langt som Gribe-Brættet rækker; men det falder meget begribelig og forstaaelig, naar man bliver oplyst om dets Sammenhæng med Noderne.

§ 10

Den anden Læremaade til citar, som skeer ved Noder, er ikke saa begribelig, med mindre man har lært et andet Instrument efter Noder før her, ellers maae man, ligesom om andre Instrumenter i forvejen er sagt, gaae ordentlig frem; (see om Claveret .25.) men man behøver dog ikke saa stor en Fremgang.

§ 11

Naar man nu vil begynde at spille efter een af bemeldte Maader paa dette Instrument, vender man Bunden imod Brystet nederst, og griber Halsen med den venstre Haand, og med de 4re Fingre Tonerne paa Gribe-Brættet; Med de 1ste Fingre paa den højre Haand klimper man paa det Cor, hvoraf Tonen skal lade sig høre, saa at Tommelfingeren slaaer Bassen, og for det meeste Peegefingeren Melodien eller Discantens Accorder.

§ 12

Til Citar har jeg udvalgt mig en c-Clavis, som jeg holder for bedst, formedelst at den har Overeenstemmelse med Claveret i Discanten. Jeg veed vel, at nogle bruger Alt - og andre holder Violin-Clavis for den bedre; Hver sin Lyst; det kommer kuns an paa at Laasen bliver vel og ordentlig oplukket.

§ 13

Det er at observere, at i det første Baand tilkommer den 1ste Finger at gribe, i det 2det Baand 2den Finger, og undertiden 1ste, især naar der forefalder saadanne Accorder, hvor 1ste er beqvemmere end 2den Finger; ligesaa i det 3die baand griber 3die eller 2den Finger, i det 4de Baand griber altid 3die Finger, og i det 5te Baand 4de Finger, som er Lillefingeren, og paa denne Maade bliver der greben paa alle Corene; Til de højere Toner maa Haanden opflottes i Applicaturen.

§ 14

Den 1ste Tone at spille et Stykke udi, bliver F Dur, som er den beqvemmeste efter Discant Clavis og Citarens Ambitus; Den 2den Tone bliver b Dur; til denne Tone at spille udi, opstemmer jeg det 2det Cor en Tone højere, neml. i b. Den 3die Tone kan være F Mol, som ikke er vanskelig paa Citar; til denne Tone stemmer jeg 2det Cor, som er A, en Tone lavere, neml. i Gis. I disse 3de Forstemninger kan der spilles en mængde Haand-Stykker; det ville og være for vidtløftigt, at gaae alle Forstemningerne igiennem. Jeg har desuden ikkuns lovet at underrette Begyndere; det øvrige maa læres ved Information.

§ 15

Endelig til sidst om Citaren, vil jeg meddeele den Opfindelse, at kunde, uden at stemme, bringe Citaren høj og lav efter Behag, hvilket er særdeles fordelagtigt, i sær for at kunde accompagnere paa Citar til andre Instrumenter, hvilke jeg saaledes følger har udfunden.

§ 16

Med en liden Skrue-Tvinge af denne Facon, som man lader sig giøre af Jern, Mæssing eller anden der til beqvem Metal, kan denne fordeelagtige Citar-Forstemning skee i et Øjeblik, ved at skrue denne Figur tverts over Strængene i det Baand man behager dens Tone skal holde, og at Skrue-Tvingen ikke skal beskadige Gribe-Brættet, lægger jeg en smal Strimmel Aluns Skind under Skrue-Tvingen, og derpaa skruer den saa fast paa Strængerne, at de alle kommer til at lyde i den forlangte Tone. Skruen skal vende til Tommelfingeren, at den ikke sidder i Vejen for Gribe-Fingerne; naar jeg da vil atter forandre Citar-Tonen, fløtter jeg kuns denne lille Invention i et andet Baand, og skruer den der fast. Saaledes er man aldrig forlægen i at spille til andre Instrumenter paa Citar af adskillige Toner; men Baandenes Ophøjelser og Afdeelingen maa endelig være accurate paa Citar-Gribe-Brættet.

Om Flauto-Traverso

(SE NODER OG TALL-TABELLEN TIL FLAUTO-TRAVERSO) Er ikke lige Applicabel paa alle Instrumenter, saa er D Dur paa Flauten den lætteste at gribe; derfor begynder nogle først i denne Tone med sine Skolarer. I D Dur har man fis og cis, istæden for c og f, at gribe. Alt hvad som ellers i Forvejen om Musiquen er afhandlet, især Violinens § 7 og 10., som og hvad herefter følger, og bør læres, neml: Om Nodernes Tid, #, b og Quadratum-Tegnet, tacten, Signaturene og Pauserne m.m., hvilket paa Registeret findes anført, maa en Discipel oplyses og underrettes om, hvad han vil blæse efter Noder, og tænker at gjøre Sælskab med et Flaute-Partie i en Concert-Musique.

Om Hoboen

Hermed følger 2. afsnit af Lorentz Nicolaj Bergs indføring i forskellige instrumenter. Værket, der blev udgivet Christianssand i 1782 har titlen: **Den første prøve for Begyndere udi Instrumentalkunsten** og indeholder altså også afsnittet:

Om Hoboen.

§ 1

Dette Rør *Instrument* er gammeldags, og hart ad kommen af Moden siden *Clarinetterne* kom op, om endskiønt *Hoboen* er et musicalsk og vel opfunden *Instrument*, og den der har hørt en ret behagelig *Hoboist*, som er rar at finde, skal sande med mig, at *Hoboen* er angenem, den kan tvinges i sin Lyd at ligne et Menneskes behagelige Stemme, fornemmelig *Hautbois de Amour*.

§ 2

Hoboen den har 8 Huller, hvoraf de nederste er 2 Klapper underdanig: Den 1ste staaer aaben og kaldes *c* Klappen; den 2den staaer lukket og kaldes *dis* Klappen; Deres Overmand er den lille Finger paa den højre haand. Denne lille Herre *commanderer* og trykker dem op og need, efter som behøves, og som han af sin store Overmand bekommer Ordre og Befaling.

§ 3

Tonerne *dependerer* meget af et godt Rør, som giver vel an i de høje saavel som i de dybe *Toner*, hvortil og Ansatsen med Læberne, at kunde tvinge Røret til Lydighed efter Behag, gjør meget, men Tiden, Lærdom og Øvelse giver Ansats og Færdighed. Et godt Begreb og Gehør gjør Mesteren paa dette, som paa alle andre *Musicalske Instrumenter*.

§ 4

Tydske *clavis* er dens Nøgel; *Hoboens Ambitus* gaaer fra c til den 3 strægede d; den staaer i *Cammer-Tonen*. Hvorledes følgende *Noder* og *Tall-Tabel* læres og forstaaes, oplyses og forklarer *Fingre-Figuren*, som findes anført hos §.5. om *Flauten*.

Disse tvende *Instrumenter* er hverandre temmelig nær liige i *Tonernes* Greb, men i Lyden etc. er de meget ulige; thi *Hoboen* har sin Tone-Lyd af et lidet Mund-Rør, som sættes i dens øverste Ende; men *Flauten* holdes paa tvers, og lyder af den Vind, som af og i Mundhullet drives.

§ 5

Den store *C* Klap bemerkes med 8 i *Tabellen*, hvilket *Figuren* viiser over den lille Finger staaende;

det øvrige kan man spare Umagen og Rummet her at igientage, ved at anvise Læseren, som vil begynde paa *Hoboen*, til hvad som om *Flauten* og *Violinen* allerede er skrevet og anvist.

§ 6

Der er visse *Temperamenter*, som *Musiqven* har stor indflydelse udi; især skal en behagelig *Hoboe-Melodie*, en Psalme eller et bevægelig *Adagio* af *Mol* etc. kunde giøre saadant Indtryk, at de maa fælde taarer, hvilket jeg og har seet. Man maa slutte heraf, at der er noget himmelsk udi *Tone-Melodien*, som rører Siælen, ved at den forstiller sig en Skygge af den evige Glæde; Det maa altsaa være en Glædes Graad hos disse ømme *Temperamenter*, hvilket stemmer overeens med dette bekjendte Vers om *Instrumental-Kunsten*:

Om Clarinetten

§ 1

Der har været et Slags saadanne Rør-*Instrumenter* til med een Klap i forrige Tider, dem jeg engang paa den latinske Skole i *Oddense* kom over at see iblandt endeel gamle *Instrumenter*, som Levninger at ligge efter deres afdøde Formænd. Scharmeyen var og i de Tider liflig (i live, red.) m.f. Dette *Seculos Clarinetter* opkom først med de 2de øverste Klapper; siden fandt man paa den 3die, nemlig den lange H Klap. Denne Klap gjorde *Clarinetten* meget fuldkommen i dens *Ambitus*. Endelig har man udfunden nok 2de Klapper paa den Fuldkomnere, efter hvad *Tone* den er giort til, som *B, C, D, dis* etc., kaldes den.

Clarinetter de ere høj-lydende *Instrumenter*; de bliver brugte iblandt andre *Instrumenter*, især ved den militaire *Feldt-Musiqv*. Jeg har selv for nogle Aar siden, før jeg kom til denne forfuskede *Musicant-Tieneste*, oplært 2de Regiments *Hoboistere* paa Østlandet her i Norge paa disse og tilhørende blæsende *Instrumenter*, efter indgaaende *Accord* og *Contract* med deres Regiments *Cheffer*; Thi paa Østlandet findes mange Skønnere og Libhabere af god *Musiqv*. (**Note: At Concerten bestod tilforn, efter sigende, i nogle gammeldags Marcher, Viiser og Skaaler, som: Nu haver vi sviret etc. har man Exempel af §.10. om Trompeten.**)

§ 2

Naar *Clarinetten* bliver vel *tracteret* og *accompagneret*, er det en frisk og levende *Musiqv*, behagelig at høre paa et Stykke ifra, og allerhelst paa vandet om Aftenen, hvorved *Walthornene* er *Præses* til at udføre Skaberens skiulte Giensvar: (det gamle behagelige *Echo*, som boer i de store Bierger og Dale. *Clarinetten* er et Rør-*Instrument*, den har 8te Huller, som Fingrene bedækker, og 5 dito, som er de 5 Klapper underdanig; Disse bliver af Fingrene trykket og aabnet, naar *Tonerne* det udfordrer. Den lange, som kaldes H Klappen, er meed sin Fiær saa indrettet, at den lukker og dækker det underliggende Hull til, naar den med Lillefingeren paa den venstre haand gribes eller trykkes.

§ 3

Hvorledes disse mange Klapper og Huller bliver grebne, læres af *Tabellen*; men ifald man kan faae mundtlig Underviisning om *Tonernes* Tagelse, kommer man lættre efter at lære paa alle saadanne *Instrumenter*. *Tabellerne* er ellers umistelig, ifald en eller anden *Tones* Greb forglemmes, da kan man selv finde den igien paa *Tabellen*, til det *Instrument* den er oversadt til. Naar man vil faae *Clarinetten* til at lyde, maa man ikke stikke Mundstykket for langt ind i Munden, at den ikke skal skringe som en glad Gaas, men man lægger Røret paa den underste Læbe, og tvinger det saaledes med Vinden, at det giver en angennem Lyd og *Tone* fra sig, hvortil Tungen, ved at støde Vinden ud,

skiller *Tonerne* efter Behag. (See om *Flauten* §.3.)

§ 4

Man bruger *G Clavis*, som ellers kaldes Tydsk eller *Violin-Nøgelen* til Fortegnelse paa *Systema*, hvorefter *Noderne* kaldes i sin Orden. *Clarinetten*s *Ambitus* gaaer fra c i 2den *Octav* paa *Claveret* til det trestrægede e, og den stemmer i den *Tone*, hvortil den er inddrejet, Exempel, Er det *B*, saa kaldes den *b Clarinett*, o.s.v. Følgende *Noder* tiener til alle Slags *Clarinetters* Begyndelse.

§ 5

Hosfølgende Tall-*Tabel* kommer meget overeens med *Flaute-* og *Hoboe-Grebene* i *Discant-Octaven*, derimod i *Secund* og *Bass-Octaven* er den overeenstemmende med *Grebene* paa *Dulcianen*. Hvorledes den forklares, kan *Fingre-Figuren*, som staaer anført ved §.4. om *Dulcianen*, give Oplysning om: thi naar en *Discipel* gjør sig hver *Fingers* Tegn og Tall bekendt, tillige med de til hver *Finger* tilhørende *Huller* og *Klapper* paa *Clarinetten*, bliver det meget læt og begribelig at finde *Grebene* efter denne nye Opfindelse. Dette er kuns at erindre, at venstre haands *Tommelfinger* har at gribe det underliggende *Hull* og *B Klappen* som ofteste paa engang, hvor nu *O* staaer, bemærker det *Hullet* skal gribes, men Staaer der en *Stræg* - , bemærker det *Klappen* tillige. Den øverste lille *Klappe* heeder *A*, og bemærkes med *A* i *Tabellen*, naar den første *Finger* skal trykke den op. *L* bemærker den lille *Finger* paa den venstre haand skal trykke *Lang-* eller *H-Klappen*, som derved lukker sit *Hull*. *Figuren* viiser tydelig alt hvad som til dette og videre *Forklaring* om *Tonernes* *Tagelser* behøves.

§ 6

At *Clarinet-Scalen* og *Tabellen* ikke gaaer alle 12 *Toner* igiennem i hver *Octav*, er af følgende *Aarsager*: 1) At en *Begynder* ikke skal vildes med det hele *Ambitus* (See om *Flauten* §.4.) 2) Der er kuns faae som lægger sig til videre at blæse paa *Clarinet* af andre *Toner*, end af *C* og *F Dur*, og 3) at denne Tall-*Tabel* kan tiene til *Begyndelsen* paa alle Slags *Clarinetter*.

§ 7

Naar *Noderne* og *Tonernes* *Tagelse* er vel lært m.m., begynder de et læt og simpel *Clarinet-Stykke* af *C Dur*. (See om *Flauten* §.8. og 9.) Røret maa være vel giort til at give an, som om *Hoboer* §.3. blev sagt; dernæst er *Øvelsen* den beste *Læremester*, som man plejer at sige.

§ 8

Omendskiønt saadanne *Instrumenter* er nok saa vel giort af *Kunst-Drejerne*, maa man dog meget hielpe dem i *Tonernes* *Reenhed* med *Vinden* og *Ansatsen*; thi ville man lade *Tone-Lyden* raade sig selv, ville denne *Musiqv* komme til at klinge, som naar 2de *Katter* *dis harmonerer* om en *Muus*. Af en *Begynder* kan man ikke vente nogen behagelige reene *Toner*, derfor er det best, de øver sig fra først, til de faaer *Ansats*, paa et ikke for godt *Instrument*.

§ 9

I hvor mange *Klapper* der *Tid* efter anden er opfunden paa *Clarinetterne*, saa er de dog meget ubeqvemme at komme fort paa i alle brugelige *Toner* paa. Jeg holder for, at en *speculativ* *Kunst-Drejer*, som ville tænke sig lidt om, naar han forstod noget grundig i *Instrumental-Kunsten*, og tillige var en *Musicus*, kunde opfinde en anden Slags *Clarinetter* til mageligere *Brug* for *Fingrene* i alle brugelige *Toner*, og uden saa mange *Klappers* *Besætning*.

Om Zinken

§ 1

Denne er ikke stort bekiendt, uden imellem *Musicanterne*; det er meget rart at faae nogen *Zinke-Blæser* at høre; jeg har ej heller hørt uden een *Musicant-Svend*, som conditionerede med mig hos *Stads-Musicanten* i Kiøbenhavn, at kunde tractere den vel. Den bruges til *Kirke-Musiqver*, i Følge med *Bassunerne* til *Coraler* etc. Det er en prægtig *Musiqv*, og den kan høres over et fuldstemmig Orgel.

§ 2

Melodien blæses paa *Zinken*; Den er meget ligt et Menneskes stærke igiennemtrængende Stæmme. *Bassunerne accompagnerer Melodien*. At disse *Coral-Instrumenter* har været brugelig og bekiendt for mange Aar siden, kan man med Vished see af den Hellige Skrift, hvor der paa adskillige Stæder tales om *Bassuner*.

§ 3

Zinken er af Træ som er overtrækket med sort Skind; Den er af hosfølgende trykte *Facon*; De 6 Huller som her sees paa denne, bliver bedækkede med de 6 Mellemfingre, det 7de Hull, som er under og ikke her kan viise sig, gribes med den venstre haands Tommelfinger. Lyden kommer fra et lidet Mundstykke, som sidder i dens øverste Ende; Naar man med sammenspendte Læber og med en stærk Forche tvinger en fiin Vind udi *Zinken*; men der vil ikke et svagt Bryst til at kunne præsse dens *Tone* behagelig ud. Man holder for, at paa een af Siderne af Munden at sætte Mundstykket, skal man bedre kunde faa Ansats, end midt paa Munden.

§ 4

Node-Systema til *Zinken* oplades ved *Discant-Clavis*; den staaer i *chor-Tonen*; man gaaer dens *Ambitus* fra a til den trestrægede c. Hvorledes *Grebene* og *Noderne* til *Zinken* haves, kan af følgende *Scala* og *Tall-Tabel* meddeeles.

§ 5

Efter at *Noderne* er lært, læres *Grebene* af hosfølgende *Tall-Tabel*, som forklares af *Fingre-Figuren* som findes om *Flauten* §.5. Derefter begynder man at blæse i *Zinke-Mundstykket*, som sagt er, med en stærk Forche, især til de høje *Toner*. Fingrene hjælper meget paa dette Instrument til at skille *Tone-Graderne*; derimod paa *Bassunerne*, *Trompetter*, *Walthorn* o.d.l., som er beslægtet til *Zinken* paa Mundstykkets Vegne, maa man uden Hielp af Huller, Rør, Strænger og Fingre ligeledes tvinge *Tonerne* ud, men efter Gehør ved Øvelse og Ansats.

§ 6

Det er og bliver en almindelig *Regul* om alle blæsende *Instrumenter*, baade med Mundstykker og med Rør, at man ikke maa blæse med opblæste Kiæver, det falder meget tyngre saaledes at give Lyden i blæsende *Instrumenter*, og lader som man havde gjort et for stort Glams i Pølsen (* *Note: Den kundbare Historie: En Field-Bonde saae engang i Byen en at blæse paa Zinken, og da han iblandt andet fortalte sin naboe dette Syn, sagde han: Ja nogle dey blaaste paa Kiæppa aa Staang, Ein beit paa ey Pølsa var 7 Qvarter laang, Hain beit uti Pølsa aa hikka; Eg trur nok den Pølsa den var meja heit, Thi Fingrene likka for qvær Gaang han beit, Aa Ougane sto so ey Brikka.*), men heller holder Vinden inde i Brystet, og trækker Kiæverne ind, som de katolske Munker i Fasten.

§ 7

Man behøver vel ikke at give flere Erindringer, i Henseende til *Zinkens Ambitus*. Det er rart, om nogen Liebhaber af *Musiqven* skulle finde Fornøjelse udi, at lægge sig efter dette brystsprængende Krumhorn, hvilket der desuden ikke blæses andet paa end Psalmer, Coraler og andre langsomme *Svitter*, og een som studerer *Instrumental-Kunsten*, har for det meeste de foregaaende *Instrumenter* og *Noderne* til Livs, før de vover sig til at binde an med denne sorte Tingest.

Om Dulcianen

§ 1

Dette kunstige, *Musicalske* og vel opfundne *Bass-Instrument* kaldes på Italiensk *Fagotto*, på Fransk *Bassong* etc. Den har sit Lyd fra et stort Mund-Rør, som sættes paa et krumt Messing S, hvoraf *Tonernes* villige Angivelse meget beroer, ligesom alle andre Rør-*Instrumenter* (See Hoboen § 3.) I Henseende til *Noderne* og *Bass-partiet*, kan man kalde *Dulcianen* for en Træ Søster til den før ommeldte Franske *Violoncelle*, men i *Applicaturen* er de hverandre meget uliige.

§ 2

Dulcianen har 8te Huller, og nok 4re ditto, som hver har en Klap over sig. De 4re øverste Huller og 2de Klapper bliver grebne med den venstre Haands Fingre; de andre 4re nederste Huller og de 2de Klapper, gribes med den højre Haands Fingre.

§ 3

Bemeldte *Bass-Dulcians Toner*, eller *Ambitus*, strækker sig fra *Contra B.*; Men eftersom denne *Tone* ikke findes udi de ordinaire *Bass-partier*, men henhører til *Contra-Bassen*, og er kuns her til Overflødighed, saa begyndes i følgende *Noder* fra C, hvorfra dette *Instrument's Tone-Længde* strækker sig til g. Opladelsen skeer ved den almindelige *Bass-Clavis*. (See Registeret, som anviiser *Clavis-Forandringernes* Forklaring.)

§ 4

Disse almindelige *Bass-Noder* maa en begynder først lære, dernæst at kunde gribe *Tonerne*, som læres af hosfølgende Tall-*Tabel* til *Dulcianen* ved Fingre-*Figurens* Forklaring, hvilket her fuldkommen med sine Tegn og Tall over hver Finger saaledes til Behag fremstilles:
Fingre-Figurens Forklaring. o øverst i Tabellen bemærker det Hull under venstre Tommerfinger skal gribes. - *Staaer Strægen over o. da gribes den øverste Klap, men staaer den under o, skal den underste Klap gribes tillige.*

1.2. og 3 Finger forklarer sig selv i sine Rum paa Tabellen. L bemærker Lillefingeren, og bruges kun paa Clarinetters Lang-Klapper. o i Tabellens Mellemrum bemærker højre Tommelfinger skal gribe det underliggende Hull.

4. 5. 6. Finger forklarer sig selv. 7 bemærker Lillefingeren skal gribe det nærmest liggende Hull eller Klap. 8. at samme Finger skal gribe den fraliggende Klap.

§ 5

Saaledes kan man betjene sig af Tall, Bogstaver eller andre Tegn til at udmærke flere Huller eller Klapper, som maatte blive opfundne for Eftertiden paa nyere ubekjendte *Instrumenter*. Naar man vil opsætte en *Tabel* til et blæsende *Instrument* paa denne Maade, kommer man meget Lættre dertil end det lader; thi man trækker først det 5 liniede Systema med et Restral (* Restral er *et lidet Messing Instrument, der med sine 5 Penner skriver 5 Linier i hver Træk; Det er blandt Musici vel bekiendt.*), hvorpaa *Noderne* skal skrives; med det samme trækker man de 10 Linier til *Tabellen* som til Claveer-Noder, hvorimellem Fingrenes Tall og Tegn bemærkes til alle forekommende *Toner* paa de *Musicalske Instrumenter*; og saadan en *Tabel* kan man i et Øjeblik, naar man vel har gjort sig Fingre-Figuren bekiendt, opsætte. Denne Maade vil dog falde de fleste som har lært efter de almindelige *Tabeller* forkiert i Øjnene; Begyndere behager kuns at vende *Tabellerne* ret for sig, og at forestille sig sine 10 Fingers Tegn med *Figuren*, og derefter at gribe det *Instrumentes Toner* efter de ved hver herudi anførte *Tabeller*. Finder nogen den almindelige Maade bedre, som og er meget begribelig, naar *Instrumentet* tegnes ved *Tabellen*, som udi Hr. Berlins *Musicalske Elementer*, hvilket grundige Værk han lod trykke Aar 1744 i Trondhiem, *recommenderes* Læseren dette *Musicalske Norske Skrift* til videre Oplysning.

§ 6

Af medfølgende Tall-*Tabel* til *Dulcianen* mærkes, at Lillefingeren paa den venstre haand har intet at bestille paa dette *Instrument*; derimod har den højre Lillefinger 2de Klapper at opagte, men især har *Dulcian*-Opfinderen paalagt den venstre Tommelfinger den sværeste Opagtelse; Denne har, foruden sit Hull, 2de Klapper, en paa hver Side af Hullet at gribe tillige, hvilket Greb dog ikkuns forekommer, naar man vil lade contra B høres; de andre 1.2.3.4.5.6. Mellemfingre, som og den højre Tommelfinger, har hver sit underliggende Hull at gribe, som om de foregaaende blæsende *Instrumenter* er indberettet. Jeg haaber ved disse ofte igientagne Forklaringer, at have givet overflødige Underretninger, at en Begynder maatte kunde selv vejlede sig til Grebene paa indbemeldte *Instrumenter* af hosfølgende *Tabeller*.

§ 7

For des mageligere, helst i hastig løbende *Bass-Satser*, at kunde bruge Fingrene uden Hinder, hæfter man et Baand, som til den Ende hænger i *Dulcianen*, paa en af Væsteknapperne, til behørig Højde af Røret. Røret giver bedst an, naar man venner sig til at blæse det lidet paa skakke, saa at den eene Kant drejes noget ned paa den højre Side. *Tonerne* maa endelig paa dette, som og paa alle blæsende *Instrumenter*, udstødes med Tungen. Man kalder det at have en flygtig Tunge, naar man ved dens hurtige Bevægelse kan paa *Dulcianen* frembringe Tungeslag-Toner, som lyder meget færdig, naar de i et Løb eller et andet passende *Bass-Sats* vel bliver udførte.

§ 8

Dulcianens Lyd forkommer dem, som ingen Skønsomhed har om *Musiqven*, som et meget stygt ildelydende *Instrument*; de vil heller have skrigende Spil, som om *Violinen* § 5 erindres; Vel er det sandt, at af en Begynder eller en som har lært noget lidet at fuske paa den, kan man ikke heller faae

dens rette behagelige *Tone-Intention* at høre. Skønnere sætter altid ligesaa stor Priis paa at høre en behagelig Fagott, som en Violin, Flaute, Clarinet eller deslige *Discant-Instrumenter*; Endelig, een elsker Moderen, en anden Datteren; en inclinerer for det som kan være en andens *Temperament* modbydelig. Det er ellers en bekiendt Tale blandt *Musici*, at en *Concert* uden en god *Bass*, er som et Skib uden *Compas*; thi i *Bass-Partiet* ligger *Fundament-Tonerne*, hvorom *Compositions-Kunsten* og *General-Bassen* giver bedre Forklaringer, som og om *Tonernes Intervaller* m.m.

Om Valthorn

Walhorn bliver kaldet i *Noderne Corno* af det Italienske Sprog. Man maa have til adskillige Toner, neml. d, dis, f, g og a horn for at *accompagnere* til andre *Instrumenter*, men Lærdommen er eens paa dem alle; Til flere end disse benevnte Toner at forandre Tonen paa Walhorn, betiener man sig af Bøjeler og Sæt-Stykker. Der er opfundet Walhorn i disse Tider, som man med Bøjeler og Sæt-Stykker kan forandre til alle brugelige Toner udi *Musiqven*, men de falder endnu meget kostbare.

§ 2

Paa det 5 liniede *Systema* til Walhorn bruger man Tydsk *Clavis*. *Tonerne*, som alleene ved Gehøret og Ansatsen maa træffes og lade sig høre (see om *Zinken* § 5.6.) begynder fra C og gaaer til det 3 strægede c, og derover *dependerer* det af enhvers Ansats, hvor højt de kan *pinitere* de fine *Toner*. Hvad *Toner* som naturlige og reen vil af Walhornet, tillades at lade sig høre, kan behageligst sees af følgende *Noder*:

§ 3

En Begynder paa dette Slags *Instrumenter* venner sig først til at blæse de 4re første *Toner* c', e', g', c'', men for at træffe disse *Toner* fra først, da man hverken har Strænger eller Huller til Hielp, men alleene Gehøret og Ansatsen, maa de af en som kan blæse Walhorn gives *Tonerne* an, men i Mangel heraf, kan de efter Gehør af et andet fremmet *Instrument*, naar de først er underrettet om de *Toner*, som indeholder disse 4re *Toner* med Walhornet, selv lede sig dem til, og saaledes øver de sig udi at kunde blæse, og træffe hvad for een af disse bemeldte *Toner* de forlanger, uden at fejle. Dernæst læres de følgende *Noder* at kiendes, og blæses fra c'' til c''', en *Tone* efter den anden, saa højt som det er mueligt uden Sprængsel at kunde bringe *Tonerne*. Ved Øvelsen faaer man bedre Ansats til alt højere og behageligere at udføre *Tonerne* af blæsende *Instrumenter* (See videre om *Trompetten* § 5.) (Nota: For at betage Skrallets Lyd, som desuden af en Begynder er ubehagelig at høre, sætter man en løs Strye-Prop i Skral-Stykket, eller holder Haanden ind i Aabningen, at Lyden bliver dæmpet imedens man øver sig.)

§ 4

Det er lige saa kunstigt paa Walhorn at kunde lade sig høre færdig i de dybe *Octav-Toner*, dem *Secunden* for det meeste har med at bestille, som det er at *Primeren* er øvet, og har Ansats at løbe i Højden i de fine *Toner*. At høre 2de saadanne dygtige Walhornister at blæse *Prima & Secunda* sammen, naar man er et Stykke ifra, og helst hvor der gives *Echo* (S.v. om *Clarinetten* § 2.) er meget fortræffeligt.

§ 5

Foruden den *Tone* som Walhornene stemmer i, og de *Toner* som derudi naturlig vil lade sig høre, kan man forskere dem i et par andre *Toner*, som kaldes at blæse falsk Walhorn; men disse *Toner* er

dog gandske ufuldkommen, og især for Secunden at udføre. Iblandt de overdrevne *Toner*, som Componisterne undertiden sætter i *Corno-Partiet*, er den *Tone* fis ingen fastliggende *Tone*; det er f, som man maa tvinge med Ansatsen til at lyde fis.

§ 6

C Dur er den egentlige reene og naturligste *Tone* paa Walthorn og *Trompet*. Tonernes Forandringer skeer ved andre indstæmmede Walthorne, Bøjler, Sæt-Stykker o.d.l., som før er meldt. I *Noderne* er der ikke stor Studium til saadanne Slags *Instrumenter*. I Henseende til *Nodernes Tid*, *Tacten* o.s.v., som og nødvendig bør læres, henvender man sig til Registeret, som anviser Pag. paa sit behørig Sted, hvor saadant er afhandlet i Korthed. Walthorn fordrer Gehør, og især en god Ansats, hvortil hver udvælger sig et Mund-Stykke, som de venner sine Læber til at kunde udføre *Noderne*, baade i gradløbende, som og i fraliggende *Toner*, i de Dybe med Forsche, og i de høje med Behag og en fiin *Piano*, alt eftersom de forekommende *Nodesatser* udviser; Det ziirer og meget, at kunde udholde en Trille iblandt paa og en anden *Tone*, da imidlertid *Secunden* gør *Cadantz*, og udholder i de dybe *Toner*.

§ 7

At kunde blæses paa tvende Walthorne, *Prima & Secunda* paa engang tillige, af een *Person*, er en Kunst, som meget faa har ladet sig høre mede; det lader sig dog giøre ved lang Øvelse: Jeg har selv for endeel Aar siden prøvet det, og jeg kom saa vidt, at jeg langsom kunde blæse et Par smaae Walthorn-Stykker, men det bedævede mig gandske min Ansats til eet Walthorn, *Trompet* etc., hvorover jeg maatte lade denne kunstige Øvelse videre fare. Det bestaaer næst i en stærk Ansats, at man lader sig giøre 2de smaae smal-kantede Walthorn Mund-Stykker, som sættes i Walthornene. Man sætter Mundstykkerne an paa Munden, og øver sig, indtil man kan faae begge til at lyde paa engang. Det Walthorn som den højre Haand holder, blæser man *Primo* udi, og det venstre *Secund*, men begge Stæmmer maa for det meeste følges ad i *Tonerne*, derfor maa man ikke vente, at der af en Mund kan udføres paa 2de Walthorne tillige andet, end saadanne simple Stykker, hvor *Secunden* følger sin *Primo*. Det vilde og være farligt, som *Musicant*, at vove sig, i et uskiønsom eller beskienket Selskab for een at fornøje dem paa 2de Walthorne, hvor der raabes: Blæs op! (Note: *Om den vel bekiendte Jerusalems Skoemager, som med første kan ventes, har man de tilforladelige Efterretninger af en Barbeer-Svend, at denne gode Mand havde paataget sig Post-Sækken at føre frem. Under Vejs fra han ind i et beskienket Selskab; Der Giæsterne fik hans Post-Horn at see, raabte de: Blæs op! Blæs op! De nødte ham til at blæse; men der han ikke vilde længer, eller Ansatsen slog ham fejl, stødte de ham ud, og sagde: Skoemager! bliv ved din lest.*) thi de skiønner undertiden ikke hvad det koster den, som holder længe ud paa blæsende *Instrumenter*. (See om *Trompetten* § 3.) (Kilde: Lorentz Nicolaj Berg: *Den første Prøve for Begyndere udi Instrumental Kunsten, Christianssand 1782.*)

Om Trompetten

§ 1

Der er ingen af de her før ommeldte *Musicalske* blæsende *Instrumenter*, som er saa heroisk og giennemtrængende, men tillige sværere at holde længere ud at blæse, end som Trompetten. Den er et Feldt og Melitairisk opmuntrende *Instrument*, hvorover den og er udtrykt i det Kongl. Feldt-Vaaben. Endelig bruges og dette prægtige *Instrument*, hvor der noget ret glædskabs Tegn og Lykønskninger, fornemme Skaaler, Vivat, Hurra etc. skal gives tilkiende, som og ved de Kongl. Taffeler af Hoff-*Trompetterne* lader sig høre.

§ 2

Men det er gaaet med dette Kongl. *Instrument*, som med mange andre prægtige Ting, der ikkuns burde være til de Fornemstes Zirater etc. *Trompetten* misbruges paa adskillige Stæder for ringe Folk, som og vil være med. Udi i Danmark og Holsteen dantzter Bønderne *Menuetter* for 4 f.eks. efter Trompettens Lyd paa sine Træ-Skoe, ligesom den Norske Field-Bonde i Bryllupper fornøjer sig paa sine Næversaalede Skoe i en Field-Dantz efter Trommen.

§ 3

Det som om Begyndelsen paa *Walthornet* § 3. er lært, forholder en *Trompett*-Begynder sig efterretlig; Man bruger samme Slags Noder, thi Nøgelen er ligeledes tydsk g *Clavis*, og dens Toner strækker sig fra c' til c''' etc. *Trompetter* staaer almindelig i dis, en heel *Octav* højere end *Dis-Walthornene* i sin Lyd, hvorover de er dobbelt saa svære at blæse paa som *Walthornene*. Man har haft fæle Exempler, at en og anden har mistet sin Hilsen (helse, red.), sprengt en Aare, eller en anden Deel indvortes, ved at ville forcere *Trompetten* over sine Kræfter, eller og af Overiilelse, som jeg i Slutningen af *Walthornet* har erindret. Det raades altsaa enhver Begynder, at de ikke vover sig videre, især paa *Trompetten*, end deres Ansatz og Hilsen vil tillade, thi ved Øvelsen, som giver Ansatzten, kommer de omsider til de høje Toner, som i begyndelsen var dem plat umueligt at lade høre.

§ 4

Jeg sagde, at *Trompet* og *Walthorn*, i *Noderne*, er meget hinanden lige; det kommer kuns an paa, at kunde tvinge den første i Højden, men i de dybe *Toner* behøves ikke den Færdighed til *Secunden*, som paa *Walthornet*. Det som § 6. om Zinken er skrevet, behages at eftersees, for at vænne sig til i tide til den beste og lætteste Maade. Følgende Noder tiener altsaa til *Trompettens* Lærdom og Øvelse for en Begynder.

§ 5

Til disse faa Noder er der ikke stor Videnskab udi at lære, men at kunde udblæse dem, hvilket dependerer af Øvelse og Ansatz, lader sig ikke saa læt gjøre. Ligesom til *Walthorn* bliver alle *Trompett*-Stykker og *Partier* skrevet i C Dur. Om *Nodernes* Tid og *Tactens* Fortegnelse m.v., som paa Registeret anviiises, bør de og at have nogen grundig Underretning. NB. Efter at *Tonerne* vel er lært i opgaaende og nedgaaende i springende og fraliggende Toner, kan der begyndes med et simpelt *Trompett*-Stykke.

§ 6

Trompett-*Harmonien* bestaaer af 3 Stemmer, neml. *Primo*, *Secundo* og *Principalen*, som er *Tertien*; Til den sidste ret at udføre, vil der en a parte Øvelse; thi *Principalen*, som den dybeste *Trompett*-Stemme kaldes, bør udblæses med Tungeslag, saa at de fleeste *Toner* lader sig høre med en skarp Hvirvel, især paa de 4 første Toner c', e', g', c'', hvilke *Toner* den 3die *Trompetter* for det meeste har at blæse.

§ 7

Som *Trompetter* til lands eller Vands, eller og som *Hoboist*, er endnu et Haab for dem, som allerede har *employeret* sin Tid i en ordentlig Lære til Musiqven; For Eftertiden bliver der vist faae eller ingen, som man allerede merker, der har Lyst til at pløje og saae paa den Grund, hvor andre er givet Høsten og Odels-Retten, ifald der intet Haab om Forandring af det Kongl. allernaadigste Rescript, givet den 14de Junii 1780, for dem er at vente ved en allerunderdanigst bedre Forestilling.

§ 8

Hvor duelige de Herre-kaldede vil blive til *Musicantere*, ifald de ikke har lært, saavel spil op (s.v. om *Walthornet* § 7.) som spil ned, vil Tiden lære, og især naar der ingen Folk bliver at bekomme, der har lært at spille, saavel en *Concert* og *Solo*, som en god *Menuet* og paafølgende Springdantz. Man merker desværre allerede denne Mangel. De smaae og forfuskede *Musicant*-Tienester har just ingen Fare, men de faa ryddede og dyrkede, som der tractes efter, haver sig meest at befrygte. Eet af to vil jeg raade mine Herrer Med-*Colegier*: Først, at de i Tide søger ved gode Forestillinger om en Kongl. allernaadigst forandring af forbemeldte Rescript, eller tager imod Skiæbnen og lader *Violen* med Efterkommerne sørge.

§ 9

Imod *Finalen* af forbemeldte korte Underretninger og Erindringer over de herudi anførte 14ten *Instrumenters* første Grunde, vil der nu spørges, om denne min første Prøve maa findes *recommenderet* hos *Musiqvens* Velyndere og Begyndere?

§ 10

At *Musiqven* for mange Aar siden her paa Stæden har været skral og mis-*recommenderet*, ja slet aflagt, og uden Sutieng af Vedkommende, gaaer her Syn for Sagn, og iblandt andet kan man læse det af Hans Excelence hr. General-Admiral GULDENLÖVES Dag-Register over Sal. Kong FRIDERICH den IVs Rejser i Norge Ao. 1704, (* note: den 7de Maji blev Kongen, da han til Middag spiste, opvartet med en Concert-Musiqve, som bestod af Violiner, hvis Strænge man paa en ubarmhjertig maade strøg. (See om Violinen § 5.) , et Positiv og en elendig Aria (s.v. om Clarinetten § 1.), som Byens Cantor sang, og blev gelejdet af nogle Stemmer, som Øl og Brændevin havde bragt til den allersidste Yderlighed.) hvorover det Spørgsmaal er u-undgaaelig: Hvad godt kan der vel ventes af den biergfulde Sandgrund? Jeg maa behageligst sige Dem: I disse Biergfulde Klipper og Dale findes og meget Godt, naar de bliver opelskede; desuden, den Sæd, som jeg her udi dette lidet ringe Prøve-stykke har ladet komme for Dagen er ikke avlet paa nogen Sandgrund; jeg har bragt den med mig fra vel dyrkede Stæder.

§ 11

Endelig har det Spor, som viser sig allerede her i Væst-Egnen til det almindelige Vel, der opmuntres ved nyttige Selskaber og Videnskabers Opelskning ved højstbehageligeog fornuftige Foranstaltninger, opmuntret mig at være med i mit Fag, og at lægge Haand paa Ploven; men at Pennen som ofteste har gaaet ud af den i Skrive- Kunstens Regelmessige Furer, udbeder jeg mig, som i Fortalen, ydmygst unskyldet. Jeg har desuden vixelvis brugt Pennen og Kniven til at udskiære i Træe de her i Bogen trykte *Figurer*; thi da der ingen var paa Stedet, som forstod at udskiære saadanne, som til Bogtrykkeriet maa gøres bagvendt og heel forkierte, maatte jeg selv, for ikke at opholde Bogen, som allerede var under Præssen, uden Tegning, udskiære disse *Figurer*, som nødvendige Forklaringer, saasom de viser sig. Den eneste Frugt og Belønning jeg ønsker mit Arbejde, er, at det meget Ukrud maatte blive hemmet i Kraft af *Privilegier*, og at behagelige Vexter

i den Sted kunde blive opelskede, hvortil jeg sigter med DEN FØRSTE PRØVE.

Efterfølgende korte Afhandlinger lærer de nødvendige første Ting til De første Noder paa alle Slags Musicalske Instrumenter, saasom De 12 Toner i hver Octav, Kryds b og Quadratum, Claviserne, Tacten, Nodernes Tid, Pauserne, Dur og Mol, Signaturer og Repetitionstegn etc. I mueligste og tydeligste Korthed afhandlet af L.N. Berg.

Hvorledes de 12 Toner med Noder forestilles

Hvorledes de 12 Toner med Noder betegnes paa det 5 liniede Systema. Efter at Begyndere paa Musicalske Instrumenter af det Foregaaende og ved Information vel har faaet Grund om de første Noder, som ved ethvert afhandlet Instrument findes antegnet, som er c d e f g a h, de 7 første Toner, den 8de, som paa Latin kaldes Octaven, er den følgende c, som ellers er Begyndelse-Tonen til de næstfølgende 7 Toner etc. En Octav indeholder altid 8te Toner med Begyndelse-Tonen. Saaledes at forestille en heel Octav i en cirkelrund Figur med Begyndelse-og Endelse-Tonen, hvorimellem er en Stands, ligesom imellem de 7 Toner, fremstilles her udi denne hostrykte Octav-Figur.

Saa læres der videre de tilhørende 5 Toner, som er cis,dis,fis,gis og b, hvilke Mellem-Toner med de 7 første, tilsammen i sine Grader, er de 12 Toner, som kaldes den Musicalske Scala. Tonerne, som med Noder paa det 5 liniede Systema bliver tegnede, kiendes af de Linier og Rum de staae med fine Puncter eller Hoveder paa, som om de foregaaende Noder er lært. Den fra Hovedet opgaaende eller nedgaaende Rumpe eller Stræg gjør intet til Nodens Navn, hvilket her med eet erindres. Clavisen, som bemærker en Nøgel, er egentlig den, som forandrer Tonernes navn paa Systema. Af denne hosfølgende Claveer-tabel, som skal forestille et Claveer-Gribe-Bræt med 4 Octaver, kan de 12 Toner i hver Octav læres, hvilket desuden kan tiene Begyndere, i Mangel af et Claveer-Gribe-Bræt ved Haanden, til Lærdom og Eftersyn. De understaaende Tall viser, at Octaven, som i den runde Figur er cepareret fra Primo-Tonen, bliver her i sin orden ved 8.1. under hver Begyndelse-Tone forestillet.

Clavis-Fortegnelsen

Den anden Afhandling. hvorledes Noderne kaldes efter hverandre, som kiendes af de 3de Slags fortegnede Claviser paa det 5 liniede Systema. Clavis-Figuren er 3 Slags, nemlig: G,C,F; Een af disse bliver antegnet allerførst paa de 5 Linier; En Clavis, i vort Sprog, kaldes en Nøgel, der forestilles at oplukke, hvorved tilkiendegives, hvad det Systemas paafølgende Noder skal kaldes i sin Orden:

1) For Exempel: Naar G Clavisen, som ellers kaldes Tydsk Clavis, eller Violin-Clavis, staaer med sit Nam eller Øje paa den 2den Linie, saa kaldes de paa denne Linie forekommende Noder g, hvorefter de følgende paa Rummene og Linierne i deres Orden heeder a h c d e f g etc. den heele Node-Plan igiennem; staaer g Clavisen paa den første Linie, kaldes den Fransk Clavis, og den 1ste Linies Noder heeder g; De følgende Noder kaldes derefter, som meldt er. Denne Clavis bruges nu sielden, og ikke uden til Flute [^] Bec eller Flute Douce, men Tydsk Clavis bruges til mange høj-klingende Instrumenter, saasom: Violin, Flauto Travers, Hoboe, Clarinett, Walthorn, Trompett o.d.l. 2det Exempel: C Clavis staaer enten paa 1, 2, 3 eller 4de Linie, hv orefter den selv kaldes, nemlig: Discant - høj Alt - almindelig Alt - og Tenor-Clavis; Naar C-Figuren griber den første Linie, saa kaldes den Linie eller de paa første Linie staaende Noder c, d, e, f, g a, h, c, etc., som om g Clavisen er viist. Staaer C Clavis Figuren paa den 2den Linie, saa kaldes de Noder c, og de følgende der efter; Ligesaa forholder det sig med 3die og 4de Linie. Denne Clavis bruges til adskillige Musicalske Spil, Strænge-Leeg og Sang. 3die Exempel: F Clavis kan staae paa 3die, 4de eller 5te Linie. Den bruges til grove og dyb-tonede Bas-Instrumenter, hvoraf den kaldes Bass Clavis. Naar F

Figuren griber een af disse Linier, saa kaldes den Linie og Noder F, hvorefter de følgende Rum og Linier med deres Noder med deres Noder i sin Orden heeder g a h c d e f etc., som om G og C Clavis Figuren er afhandlet. Den Bass-Clavis, som almindelig bliver brugt frem for de andre, bliver paa Systema fortegnet at gribe den 4de Linie, og bruges til Claveer, Basson, Bass-Violon eller Violoncello, Dulcianen, Bass-Basson o.d. l. Bass-Instrumenter, som og til Bass-Vocal-Musiquen. Hvorledes bemeldte #de Clavis-Figurer bliver betegenede, kan sees af dette hosfølgende Systema.

Efter at en Discipel om Clavis-Fortegnensens Forandringer er bleven underrettet, hvorledes Noderne ved Clavisen oplades, og i deres første orden kaldes c d e f g a h etc., læres der videre om Ophøjelses og Fornedrelses-Tegnenes Forandringer, hvorved cis,dis, fis, gis og b af de første 7 Toner kommer, og afvexles paa det 5 liniede Systema, som udi følgende Afhandlig forklares.

Hielpe-Tegnene, Kryds, b og Quadratum

Den tredie Afhandling. Hvorledes Kryds, b og Quadratus-Fortegnelser i Nodernes forandrer Tonerne ved at ophøje eller fornede dem. Disse tre Hielpe-Tegn, #, b og Œ, giver Begynderne nok at bestille, førend at de kan faae et rigtig Begreb om deres Forandringer og Omvexlinger i Tonerne; men at man ikke skal være vidtløftig, og derved gjør tegnenenes Forklaring og Virkning meere kroget for en Discipel, end behøves, bliver det Nødvendigste i Korthed afhandlet ved følgende 3 de Hovedregler:

1ste Regul. Naar der staaer et kryds saaledes i sin Skikkelse # i Fortegnelsen strax efter Clavisen paa en Linie eller et Rum paa Systema, da skal de Noder, som forekommer paa den Linie eller Rum hvor Krydsen staaer, i sin Tone ophøjes een Grad, (som nogle kalder en halv Tone), højere, end den i de første 7 Toner befindes at lyde, og alle de Toner, som kaldes med samme Navn eller Bogstaver, bliver ligeledes ved og med det samme, formedelst det fortegnede Kryds, ophøjede; for Exempel:Staaer der et Kryds for f, saa bliver alle, baade grove og fine Toner, som heeder f til fis, saa at de skal gribes og lyde den Tone fis i Steden for den naturlige f; Ligesaa bliver c ved Kryds ophøjet til cis, d til dis og g til gis etc. Det bliver altså nødvendig, at eftersee Fortegnelsen, førend man begynder Stykket i Noderne, for at viide hvad Toner der er ophøjet eller fornede, hvorom den 8de Afhandling om Dur og Mol videre giver Forklaring. Det forefalder som ofteste i Noderne, at et Kryds eller b kommer næst for en Node i en melodi, hvilke ligeledes forandrer den Node de staaer for een Grad, indtil den bliver befriet ved et Quadratum.

2den Regul. Naar der staaer et lidet b i fortegnelsen paa en Linie eller Rum, forandrer dette Tegn de Toner en Grad lavere, ligesom om Kryds-Forhøjelsen er underrettet, saa at b for h bliver b, tilligemed alle de Noder eller Toner som heeder h; Saaledes ved dette Fornedrelses Tegn bliver e til dis, a til gis, d til cis, og saa videre i alle Toner, hvilket om Kryds-Ophøjelsen, i Overensstemmelse med b Fornedrelsen, forholder sig i Fortegnelsen og Noderne, som i 1ste Regul er lært.

3die Regul. Befrielse-Tegnet kaldes Quadratum, og er saaledes i sin Skikkelse Œ. Dette Hielpe-tegn befrier Tonen fra et foregaaende kryds eller b, saa at den Node eller Tone bliver igien i sin første Tilstand, efter de første 7 Toner at agte, for Exempel: De Noder, som formedelst Kryds-Ophøjelsen, eller og b Fornedrelsen ere fra deres, saa at sige, naturligr Tone C Dur, ved et af disse tegn blevne forandrede til cis, dis, fis, gis eller b, bliver afløste eller befriede ved Quadratus-Tegnet, til igien at kaldes, gribes og lyde c d e f g a h, for hvilken Node-Tone dette Tegn befindes, som en Afløser, eller Befrielse. Hvorledes disse 3de Hielpe-Tegn viser sig paa Systema for Noderne, kan af følgende tages i Betragtning. Af disse korte Exempler, som viiser de 3de Hoved-Reguler, hvorledes Kryds ophøjer, b forneder, og Quadratum befrier Tonerne, bliver de 3de Forandrings-Tegn giort begribelig til alle de Musicalske Instrumenters Melodier; hvornæst Tactens Fortegnelse, som deeler Tonerne Tid i enhver Melodie, strax efter Clavis-Figuren og Hielpe-Tegnene har paa sin Plads paa Systema, hvilket i denne Orden følgende Afhandling i mueligste Korthed og Tydelighed behageligst skal blive til Begynderes Underretning og videre Fremgang afhandlet. (Nota. Endnu vil man

behageligst have Begyndere erindret, at i hvor simpelt og begribeligt jeg har beflittet mig udi alle Tilfelde ved Exempler, Figurer, Afdeeler, og i mueligste Korthed m.m. at udgive denne første Prøve med disse 8te tilhørende Afhandlinger, vil dette simple Værk dog ikkun være dem til liden Fremgang og Nytte, der intet af de Musicalske første grunde har lært, og uden Information, ved egen Læsning og Øvelse, tænker her at lære sig selv Noderne og Nodernes tilhørende Ting og Sammenhæng; Det gaar dem, der allene ved Bøgers Læsning, uden videre Lærdom og mundtlige Forklaringer, vil for en ringe Ting købe sig det musicalske Studium til, som den, der købte Lovbogen, for allene af denne at blive en Slags Jurist.

Tactens Fortegnelse

Den fjerde Afhandling. Hvorledes den liige og u-liige Tact bliver fortegnet med Ciffere, hvorved Tonernes Tid bliver indeelte i sin Orden. Tacten er enten liige eller u-liige i sine Bevægelser; Jeg vil, for des begribeligere for en Discipel at fatte Tact-Væsenet, kuns opgive de meest i Noderne forekommende Tact-Inddeeler, hvoraf de andre sielden forekommende flyder og bliver gjort forstaaelige. Den liige Tact, som kaldes en Simpel slet og jevn Tact, har et liige Antal af lige store Deele, som:.....Deele o.s.v. Den u-liige, eller Trippel-tact, har uliige Antal i lige store Deele, som:.....etc.

Naar en Tact skal betegnes, sætter man strax efter Clavis-Figuren et af disse Brøk-Figurer, hvoraf det øverste Tall viser, hvor mange bevægelser Tacten i den Melodie udfordrer, det nederste Tall viser, hvor langsom eller hastig enhver af de Bevægelser skal indeholde. Formedelst at styre en samlet Voacel- og Instrumenetal-Musique, skeer Tactens Bevægelse af en Cantor, eller saadan en Person, som forstaaer at holde Tactens ordentlige Bevægelser med Haanden. Deraf kommer det, at Deele kaldes Bevægelser, da det ellers er gandske u-tilladelig, i en Musiqv-Samling, at give nogen Slags Gebærder eller bevægelser, uden den ordentlige Tact, som dog kuns maa lade sig høre Piano af Formandens Fod, og iblant vel excicerede Musici, bliver tacten ikkuns at høre til de 3 - 4 første Tacter, Enhver beholder denne Slag-Bevægelse til sin Efterretning, indtil der skeer Uorden, eller ifald Tactens Forandrelse i Noderne bliver forandrede ved et andet Ciffer, da der atter af Formanden gives Tactens Gang tilkiende. Disse liige og u-liige Tact-Fortegnelser viser sig paa Node-Planen saaledes.

Z betegner en simpel Tact, nemlig, at der er to Bevægelser, ligesom en ...Deels Tact, men i hver en to toendeels Tid. C betegner, at der er 4re Bevægelser i Tacten, og i hver en fiendendeels Tid. ... og..... Deele har sex Bevægelser i Tacten, og saaledes findes altid den liige Tact at indeholde 2 Bevægelser. Ligeaa i den u-liige Tact er.....hverandre ligt, formedelst disse har tre Bevægelser i Tacten o.s.v. Det gjør kuns Forskiellen, at een Tact gaar dobbelt og dobbelt saa hastig eller langsom i Tiden imod en anden. Det bliver altså fornødent, at lære Begyndere hvad Tonernes Tid er, ved at forklare de., hvorledes Tonernes Tid ved Noderne bliver forestillet, som læres i følgende Afhandling, om de skal kunde faae et ret og tydeligt Begreb om Tact-Væsenets Fortegnelse.(Nota. Der findes ofte Personer, som har et Slags gehør af Tone-Kunsten, men fejler i Tact-Væsenet. Disse, omendskiønt de aldrig selv, eller ved den bedste Information, kan lære noget tactfast og behageligt udi Musiqven, saa er dog saadanne de allervanskeligste for en Musicus at fornøje, især til Dantz's, hvor Tactens og Tourens Uorden for det meeste bliver tillagt Musiqven, ifald Skiønnere ikke judicerer. Ej at tale om dem, som hverken har Gehør af Tone-Melodien, Tacten etc., hvor en Solo af en Pibe og en Tromme, eller af en Flauto Travers med en Bass er dem lige gyldig.)

Tonernes Tid

Den femte Afhandling. Hvorledes Tonernes Tid ved Noderne gives tilkiende ved Deele, som gaar dobbelt op imod hverandre. Efter at Noderne til et Instrument vel er lært, hvad de heeder, og hvor

de expedit skal gribes med de tilhørende Fingre, vilde det enda kuns blive en slet Melodie, om alle Toner blev uden Orden og Regul lige langsom eller hastige spillede. Man har derfor opfundet, at betegne Noderne aabne som et O eller 0, hvilke Noder bemerker de meget lange; men de lukte, med en Stræg, som gaaer enten op eller ned fra dens store Punctum; disse kalder man Fierdendeele, som spilles maadelig; Over den op eller nedgaaende Stræg, overstreger man 1, 2, 3, 4 Tverstræger, naar hastigere Noder skal betegnes, som 8, 16, 32, 64deele i sine dobbelte hastige Løb udviiser. Nodernes Tid er altsaa det andet en Discipel nødvendig maa lære og give Agt paa ved Noderne. For at give tilkiende, som ved et Maal, der skal forestille Nodernes Tids Længde og Korthed imod hverandre, i og med Tiden at gjøre en Lignelse, har jeg paa følgende Plan paa det tydeligste saaledes stillet Begyndere de 6 Slags Tids-Afdeelingen med hosfølgende Forklaring for Øjen, at de kan faae et tydelig Begreb om de Kiendetegn, hvorefter man har at rette sig, i Henseende til Tiden, da man her af denne følgende Tabel indseer, at den første lange Node allene tilhører det samme Maal, som de 16 korte Noder, med Tiden at ligne, kommer ud med.

Af denne Tabel, om Nodernes Tid i den liige Tact, som har sin Grund i 2 Bevægelser, bliver Nodernes Tid i den u-liige Tact af de 3 Bevægelser forklaret, saledes, at en heel Tact eller Tid bliver ved en Punct (.) tillagt en halv Tid længer en den i ovennævnte Tabel validerer; ligesaa bliver og de andre Deelee ved en (.) formeeret, i pro Portion af deres Værdie, for Exempel: En Punct eller Prik ved en halv Tids Node, tillægger den en fierdendeels Tid, saa at den bliver tre Fierdendeele lang. En Prik ved en fierdendeels Node tillægger den en ottendeels Tiid. En Prik ved en ottendeels Node tillægger den en 16tendeels Tid og saa fremdeeles. - Efter denne Tids Forklaring, hvorledes Tonerne skal lade sig høre, lang, halv saa lang, maadelig, hastig, dobbelt og dobbelt saa hastige o.s.v., som ofte er repiteret, følger det gamle Ordsprog: Der er Tid til at tale og Tid til at tie, hvilket og udi Musiqven bør læres, at kunde pausere en accorat Tid, som følgende Afhandling i Korthed forklarer.

Den siette Afhandling. hvorledes Noderne og Pauserne forholder sig med hverandre i tidens Afdeelingen. At pauser er, at et eller andet Partie ophører og tier stille den afdeelte Tid, som Pause-Tegnet udviiser, med deres Instrument, medens de andre lader sig høre med det Componisten har givet dem i deres Stemme at udføre. Der forekommer som ofteste Pauser nu i et Partie, nu i et andet i de Musicalske Compositioner, og helst i de fuldstemmige Sager. De Tegn, som kaldes Pauser, er 8te Slags, hvoraf man betiener sig til at forestille de pauserende Partier, hvor mange Tacter, 4dendeele, 8tendeele, 16tendeele o.s.v., som der skal ties stille eller gøres Ophold med det lydende Instrument udi. Disse tegn viiser sig saaledes paa Systema i sine Figurer. Det 1ste Exempel forestiller bemeldte 8te Slags Pause-Figurer, som begynder med 4 Tacter, 2 tacter, 1 Tact, en halv, en 4deel, en 16deel, en 32deel at pausere. Det andet Exempel forestiller de heele Tacters Pauser, som af de første 4, 2 og 1 tact ved S sammensætninger kan udgiøres til 3, 5, 6, 7, 8 Tacters Pauseringer, og fremdeeles kan man ved disse sammensatte Pauser forestille sig saa mange Tacter, som man behager. De over de heele Tacters Pauser staaende Tall, som gives altid til kiende hvor mange Tacter der skal pauseres, hvilke man i Tankerne efter Fodslaget, som skeer saa uformerket og piano, at det ingen Uorden foraarsager, tæller sig frem. Disse Tall staaer over, for i en Hast at viide hvor mange Tacter Figurene udgiør. De heele Tacters Pauser er meget tæt for Begyndere at kunde tælle sig frem udi, og dette kan de snart finde Regning i, med et rigtig Facit ved Endelsen; men de andre mindre Tids Pauser, saasom Noderne staaer over det i 1ste Exempel, kan det ofte vare længe førend de kan komme efter den Accoratesse, som Tiden i det pauserende Væsen udfordrer. Det hjælper meget, at man først vel har lært foregaaende 4de og 5te Afdeelingen, og derved faaet nogen Grund om Tacten, og især om Nodernes Tid. Tonernes 6 Tids-Deele, og Pausernes 6 Figurer udfordrer i Liighed med

hveranden een og den samme Tid, hvilket ovenstaaende Noder i det 1ste Pause-Exempel forklarer: Den Pause som hænger paa den 4de Linie, betegner en heel Tact at pausere, og kiendes fra den halve Tactes Pause derpaa, at denne staaer paa den 3die Linie. Det halve Tactes Pause-Tegn kan ikke bruges i de u-liige Tacter, formedelst de u-liige Tacter kan ikke deles i to lige store Parter eller Bevægers Sum, derfor sætter man i de u-liige Tacter mindre Tids pauser i deres Antal efter Noderne Beskaffenhed, i Stæden for den halve Tactes Pause, som ikkuns kan bruges i den liige Tact.

Endelig, til Slutning om Tidens Afdeeler, hjælper det meeget, at man lærer Begyndere ved Pauseringen, at tælle sig frem, saavel i de korte, som i de lange og heele Tacters Ophold, hvilket er at fatte, i hvor simpel og tydelig man beskriver det, vil der mundtlig Information til videre Forklaring.

Om Repetitions-Tegnene

Den syvende Afhandling. Hvorledes Repetitions-Tegnene og nogle andre brugelige Signaturer bliver iblandt Noderne beregnet. At spille efter Noder paa et eller andet Musiqven tilhørende Instrument, kan skee paa 2de maader:

- 1) At man lærer Noderne vel med deres Forandringer, Tid, Tact etc., som af foregaaende Afhandlinger og Underretninger er lært, og spiller dem simpel væk som de staaer eller findes i en eller anden Melodie.
- 2) At man lærer at spille efter Noder ziirlig med Maneer, som man kalder Triller, Forslag eller Accorder, Mordanter og saadanne smaae Krydsere, som enhver kan udfinde, for at gjøre de blotte Toner des meere behageligere, som og at kunde Sleife, Stacere, nætte Tonerne ud, holde dem samlet med et Strøg eller Vind o.s.v. Repetitions-eller Igientagelses-Tegnene, Udholdelser, Finalen eller Endelse-tegnet m.m., som nødvendig ved Noderne bør læres, bliver, tillige med de meest forekommende Melodie-Signaturer, ved demne følgende Menuets Noder i saadan mueligste Korthed forestillet og ved de til den Ende indrettede Tacten anvist og forklaret, til videre behagelig Fremgang for Begyndere udi Instrumentalkunsten.

Indbemeldte Forklaring ved Tacternes Indhold i Menuetten. 1ste Tact. Efter Fortegnelsen, som er Tydsk Clavis fis og cis at gribe, og Tact, indeholder den første Tact et sammenbindelse-Tegn, som er den Bøjel eller krumme Stræg, der binder de 4re 16tendeels Noder tilsammen; Hvor saadan en Bindelse forekommer, over eller under Noderne, bliver de sammenbundne Toner med eet Strøg, eller paa blæsende Instrumenter med en liigeholdende Vind udførte, som kaldes at sleife; staaer der smaae Prikker under Bøjelen, da skal Tonerne draabevis med et Drag, Strøg eller Vind udsleifes. 2den Tact viiser, at over enhver af de 3 Fierdedeele staaer en Comma (Stræg;) Hvor saadanne Puncter forekommer over eller under Noderne, bliver de samme knapt og kort udstødt, som kaldes Stacato. 3die Tact. Naar der staaer en liden Forslag-Node før den større, vil denne lille anmelde sig ved en liden Sleifning. Saadanne smaae Accenter forekommer ofte i Noderne, og undertiden viiser sig en samlet Mængde af saadanne smaae Noder før eller efter de virkelige Noder, hvilke smaae Zirater skal udføres ziirlig, for at gjøre de blotte Satser desto meere behageligere. 4de Tact. Efter de 2de fierdendeels Noder følger en fierdedeels Pause, som udgjør den 3die Fierdedeel i denne Tact. (See videre om Pauseringen i den 6te Afhandling. 5te Tact indeholder en Fierdedeel i et kort Nedstrøg, og de andre to sleifes i et Opstrøg. Især paa Violinen forekommer der ofte saadanne afdeelte Buestrøg i Noderne. Buens Drag til højre Side kaldes Nedstrøg, og naar man skyder fra sig til venstre Side, kaldes det Opstrøg. 6te Tact indeholder næsten det samme, alleene at a og g skal staceres i 2de Opstrøg, men ikke haart, hvilket de overstaaende Prikker altid udviser. 7de Tact viiser

et tegn, som kaldes en Fahne.

Det kan hende sig for den bedste Node-Skribent, at een eller flere Tacter kan forglemmes i en Melodie; for da ikke at skrive heele stykket om, anvies den udeglemte Fejl paa et Sted ved saadanne Fahne-Tegn. 8de Tact viiser det store Repetitions-eller Igientagelses Tegn. Dette Figur-Tegn giør en Afdeeling i Melodier og Musicalier, Man maa nøje see efter, om der befindes paa begge Sider af denne Slags Figurer, de Repeter, Punctum eller Stræger, som her findes.

Der forekommer ofte Repetitioner, som ikkuns har disse Punctums Tegn paa een af Siderne; den Deel bliver altsaa ikke igientaget, hvor disse Mærker ikke findes, men vel den anden følgende Repetitions-Deel. Der som ingen Punctums Mærker staaer, kaldes det kuns en Afdeeling i Melodien, og ingen Repetition. At repeterere eller igientage forklarer sig selv af Ordet, thi det er nok engang uden Ophold at lade den samme Deel høre: Saaledes repeteres baade den første og anden Deel i denne Menuet. Der er og en Igientagelse udi Noderne, som kaldes det indskrænkede Repetitions-Tegn, hvilket viser sig med Prikker langs ned ved de 2de Tact-Stræger, som indskrænker Igientagelsen. Ofte sættes der det Ord (bis) over, der ligesaa betyder: Nok en Gang. Det Ord Dacapo, som ofte findes efter Melodierne, er og en Igientagelse, som skeer fra Melodiens Begyndelse, til man finder Finalen meller Endelse-tegnet. Staaer der Dacapo all-Signo, begynder man fra det Tegn, som for det meeste er 2de S, et over og et under, den Tact, hvorfra denne Igientagelse skal skee til Finalen. 9de Tact.

Den aabne to 4dendeels Node, viiser en Stræg eller Rumpe fra begge Sider, op og ned. Hvor saadanne 2de Stræger viser sig fra en Node, som for det meeste skeer paa de løse Toner til Violin, vil det siges, at Tonen skal fordobles, eller formeere sin Lyd, som skeer ved at at gribe næst underliggende Stræng med en 4de eller Lillefingeren saa højt, at naar man stryger paa disse 2de Strænger, at begge Toner lyder som een Tone.

Et understaaende f betyder Forto; Hvor dette f staaer under i Noderne, vil dermed siges, at Musiqven skal lyde frisk, stærk, indtil et andet Ord eller bogstav indfinder sig. Det Tegn, som viiser sig ved Systemas Endelse, kaldes Custos eller en Vogter; det giver den første Node tilkiende, som følger paa næstkommende System. 10de, 11te og 12te Tact indeholder Triller. Hvor saadanne tr. staaer over en Node, vil dermed siges, at den Tone skal lade sig høre med en Trille eller Trimulant. Til en Trille hører altid 3 Toner; den mellemste er Trimulant-Tonen, som leeger nogle gange saa hastig, som det er mueligt med den næst overliggende Tone, og strax derpaa lader sig een Gang den næst underliggende Tone høre, som, for Exempel, saaledes: Naar tr. staaer over c = dcdcdhc, tr. over f = gfgfgfef, og saa videre paa alle andre Toner. En Trille kan paa een og den samme Tone ofte lige beqvem for et Instrument, paa et andet øbeqvem, paa et andet umueligt at udføre, Saaledes er tr. over e i den 10de Tact ubeqvem at udføre paa Violin; thi det er en almindelig Regul for Musici, (men ikke for Bierfedlere) paa Violin; at man maa ikke lade nogen løs Stræng høres trillende; Vil man udføre Trillen paa denne e, stiger man med Haanden i den almindelige Applicatur, hvor e gribes med 2den Finger paa Quarten paa Violinen, og saa leeger eller triller man med fis, som er den 3die Finger, hvorefter dis med den 1ste Finger anmelder sig een Gang, som udi indbemeldte Exempler er viist. 11te Tact. Den Trille over fis er beqvem at fuldføre paa Violin; thi den 2den Finger er villigst til Trillers Øvelse.

Det under denne Tact staaende Cres eller Cresceto, det vil sige saa meget, at efter de foregaaende Forto eller Piano skal Musiqven høres og spilles maadelig, imellem stærk, og sagte, hvilke forekommer ofte i Musicalier. 12te tact. Den Trille over g er ikkeubeqvem paa Violin at udføre; thi den 3die Finger lader sig og øve til en behagelig Trille; men den 4de Finger, denne lille, er der kun faa som kan bringe en lydlig Trille paa Violin ud med. Paa Flaute og saadanne blæsende Instrumenter, bliver de fleeste Triller udførte med den samme Finger, som lukker Tonens Hull, og den underliggende Finger giør efter Slagene eller Anmeldelsen en Gang, som meldt er. Paa Claveer-Instrumenter udføres Trillerne med Mellemfingrene, hvilke især ofte forefalder for den højre Haand i Discanten. 13de Tact. Under den høje d, som er en Applicatur-Tone paa Violin, staaer p, det er piano; Ordet bemerker, at efter foregaaende Forto eller Cres, skal der nu i efterfølgende Tacter

spilles sagte, saa at man netop kan høre Melodien, indtil f indfinder sig paa ny, eller cres. 14de Tact viiser 3de Ottendele samlede Noder, hvorover staaer et lidet 3 Tall. Disse 3deNoder kaldes en Triol, formedelst den Trippel de indeholder i Tiden, da der altid gaaer 3 i tacten mod 2 af samme Slags. Nodernes rigtige Samling i sine Classer at gjøre sig bekiendt, hielper meget til færdigheden i Nodernes Tid.

Der forekommer som ofteste Trioler, undertiden een eller fleere efter hverandre i Noderne, hvor over eller under altid burde staae et lidet 3 Tall (eller et 6 Tall, nemlig: naar der er 6 Triol-Noder samlet i een Classe) men dette bliver ikke alle Tider af Node-Skribenterne efterkommet; Endeel paastaar, at naar Noder forekommer i Trioler, bør de at kiendes fra andre3 Classede Noder af Tactens Indhold og Afdeeling; men man har endog seet vel øvede Musici, som i et hastig forekommende Node-Sats er bleven forlægen i Tacten, formedelst Triolernes lille Kiende-Tegn ikke her udi regelmæssig efterkommes. Hvad skal da Begyndere i en hast i saa fald resolve til? 15de Tact har forbunden sig til den 16de Tact ved en liden Bøjel over den imellemstaaende Tact-Stræg; Hvor saadan sammenføjede Tacter findes i Noderne, vil dermed siges, at den sidste og første Node-Tone skal med en Vind eller et Strøg paa Instrumentet udføres i saadanne bundne Tacter. 16de Tact indeholder en Triol, som allerede er forklaret, Derefter staaer Endelse-Tonen d; thi Menuetten er af d Dur, hvorom den følgende 8de Afhandling giver Oplysning. Over denne d staaer et halvrundt Tegn med en Punctum under, som kaldes Roe- eller Final-Tegnet; naaer dette Roe-Tegn findes over eller under en Node, bemerker det, at Enden eller Finalen skal være der; men det bemerker og ofte et Udholds Tegn, at man paa den Node udholder efter Behag, uden nogen Tact eller Node-Tid. Ligesaa over en Pause, som da kaldes Pause Generalis. Dernæst følger det sidste og store Repetitions-Tegn, som udi den 8de Tact blev forklaret, Forskiællen er kuns, at sidste Repetitions-Tegn har en Tværstræg over og under sig, hvilke Stræger udviiser, at denne er den sidste Repetition. Det Tegn, som allersidst efter dette Stykke viiser sig, kaldes Slutnings-Tegnet. Naar der ingen Igentagelser eller Repetitions-Tegn behøves, da bruges dette tegn til Slutning i Musicalier og Melodier, hvorved denne korte Menuetts lange Forklaring endes. Saaledes er de i Noderne meest forekommende Signatur-Figurer og Repetitions-Tegn ved en simpel Menuet gjort forstaaelig for Begyndere. Endnu er der en liden Courieusitet ved dette Node-stykke, som vil gjøre dens Tacter og Indretning saa meget meere opmærksom: Menuetten indeholder Primo og Secundo til 2de Violiner, Flauter, Hoboer etc.; Vil man transponere den i C Dur, lyder den og gandske behagelig med 2de Clarinetter. Men hvorledes saadanne 2de Instrumenter accompagnerer hverandre efter et og det samme Stykkes Noder, saa at det harmonerer, behager mine gunstige Læsere at udfinde. Forklaringen eller Clavisen har jeg paa sit Sted anført, paa det en Brauter, som mindst veed, først skal læse Prøven, før han finder og dømmes om Indholden.

Hvorledes Dur og Moll kiendes

Den ottende Afhandling. Hvorledes Dur og Mol kiendes, fortegnes og forholder sig i Tonernes Omgang med hverandre i den enharmoniske Scale. Den Musicalske Scala bestaar af 12 Tone-Grader, hvilket allerede i det Foregaaende i Korthed er behandlet. Disse Tone-Grader bliver efter den enharmoniske eller diatoniske Scala fordoblet til 24 Modi, nemlig 12 Dur og 12 Moll-Toner. En Melodie eller et Stykke maa være componeret til hvad Instrument, og af hvad Character det være vil, saa maa Fondament-Tonen i 1ste Discant-eller Bass-partiet resolve og ende i een af de 24 Modi. Man spørger da: Hvorledes skal Begyndere kunde begribe og paa den simpleste Maade lære at skønne hvad Tone et stykke er af? Den første og eenfoldigste Maade, som endog de fleeste hielper sig frem med er, at de efterseer hvad Finalen kaldes, eller hvor Endelse-Tonen findes.

Man seer Finalen efter i 1ste Descant eller Bass-Stæmmen, men ikke i mellem-Partierne, det navn, som da den rette Final-Tone-Node har, det samme Navn tilkommer den Modi eller Tone som Stykket er af, Exempel: Den forklarede Menuet i forrige Afhandling ender i d. Deraf sluttes, at Stykket er af d rigtig nok; Men nu bliver Spørsmålet videre: Om det er D Dur eller D Moll? Til

dette at viide og besvare, maa man forskaffe sig en Tabel, som kan gives paa adskillige Maader, hvoraf man kan kiende Forskiællen i Dur og Moll, samt hvad Toner der er nærmest i Forvantskab eller hverandre meest liige i Fortegnelsen. Vel kan man ved Øvelsen i Tone-Forandringen nogenlunde af Finalen og Fortegnelsen sige hvad Tone et Stykke er af; men det er dog gandske usikkert, især naar der forekommer de Modi, som ikke er almindelig, og som ofte ikke efter Regulerne ere fortegnede. Til Behag for dem, som ikkun vil lære noget til sin Fornøjelse udi Musiqven, vil jeg paa denne simple maade her fremstille dem paa en Tabel over Dur og Moll i alle sine enharmoniske Toner.

(Nota. Den liden *, som viser sig ved endeel Dur og Moll, giver tilkiende, at de Slags Toner componeres der sielden udi; thi man har Forandringer nok i de andre brugelige Toner.)

Tabellens Forklaring. De over Tabellen staaende Tall, fra 1 til 12, udviiser de 12 Qvinter i Dur, saaog i Moll. En Qvint strækker sig til 5te Tone; for Exempel: C D E F G eller A H C D E, og liigesaa i alle de følgende Qvinter er Fundament-Tonen og den 5te en Qvint. Det 5 liniede Systema udviiser Fortegnelsen fra ingen Kryds eller b til de formeerede 6 Krydser, som er fis Dur og dis Moll. Disse 2de Grænse-Toner kan man betegne med Kryds eller b efter Behag: Thi ligesom naar man rejser fra Tydskland til Frankrig, bliver Udtalen paa Grændserne begge Sprog, saavel Tydsk som Fransk, saa forklares og bruger man og ved bemeldte begge Toner, som grændser imellem # og b begge Slags Fortegnelser. Derefter følger b Tonerne fra fis Dur og dis Moll med 6 b Fortegnelse til ingen b eller #, som er C Dur og A Moll, hvilke var Begyndelse-Tonerne. Den øverste Rad med Bogstaver viiser de 12 Dur-Toners Navne i Finalen. Ligesaa viiser den underste Rad med Bogstaver de 12 Moll-Toners navne i Endelsen eller Finalen, og begge slags Final-Toners Navne staaer under den Systema-Fortegnelse, som de tilkommer efter Regulen at have, og hvorudi man læt kan tage fejl af Dur og Moll, naar man ikke havde Endelse-Tonen at rette sig efter. < Ligesaa at forestille de 24 Modi saa tydelig som mueligt i deres 12 Qvinters Omgang: Thi ligesom en Time-Viiser paa et Uhr gaaer fra 1, 2, 3 etc. til 12 rundt, og begynder igien hvor den ender, saaledes kan man med god Grund forestille sig de 12 Dur- og de 12 Moll-Toner i en cirkel-rund Omgang, hvilket i Overeensstemmelse med Tabellens Forklaring her i denne runde Figur indeholdes.

Circul-Figurens Forklaring. De uden om Figuren staaende Bogstaver er de 12 Tone-Grader, som den Musicalske Scala indeholder, der over de 12 Rommer Tall forestilles i en fuldkomnere Octav end den forrige, som viiser sig i den 1ste Afhandling med de 7 Toner og Octaven. Disse samme Rommer Tall staaer imellem hver Qvint, hvoraf de understaaende hvide Bogstaver er de 12 Dur- og de følgende de 12 Moll-Toners Navne, hvilket til behagelig Underretning fior Begyndere, at skiønne hvad Tone en melodie er af efter den almindelige Læremaade, her kan agtes for nok. < Den anden maade at lære Dur og Moll, samt hvad Tone et Stykke er af, bliver ikke saa simpelt at fatte for Begyndere, ifald man nøje skulle forklare sig af Intervalla Signaturers Overeensstemmelse og Regul i det inderste Musicalske Væsen; men endog paa denne Musicalske Maade at forklare sig, agtes fornøden at oplyse følgende for de Lærende: Den 1ste Tone, som er nederst og grovest, kaldes Fundament-Tonen, den 2den Secunda, 3die tertia, 4de Qvarta, 5te Qvinta, 6te Sexta, 7de Septima, 8de Octava, 9de Nona. Udi de enharmoniske 12 Dur- og 12 Moll-Toner er der en samling af 4re Toner i hver Dur og Moll Modus, som kaldes en Musicalske Accord. Naar man efter de 7 første Toner anseer enhver Tone i enhver Accord, saa er den 1ste Fundament-Tonen, alleneste at den lyder i sin omgaaende højere Stand, eller 8de Tone-Node, hvilket tilforn er afhandlet. Af Tonernes Accorder maa man nu see at forklare det anmeldte Spørsmaal udi Musiqven: Hvad Tone er den eller det Stykke, Melodie eller Concert af? Først efterseer man Final-Tonens Node, for Exempel: Er dens Navn C, saa er det Stykke af C; hvilket tydelig nok i det foregaaende blev forklaret af Tabellen.

Hvorledes kiender man da uden Tabel, om det er C Dur eller C Moll Stykket er af? Her maa atter læres, at en Musicalske Accord bestaaer alle Tider, naar den er fuldkommen vel-lydende, af

Fundament-Tone, Tertia, Qvinta og Octava: 1) Den reene Dur-Accord bestaaer af Fundament-Tonen Tertia major, Qvinta og Octava. 2) Den reene Moll-Accord bestaaer af Fundament-Tonen Tertia minor, Qvinta og Octava; Tertia major er højere i sin Lyd end som Tertia minor; Hvor meget Tertia major er højere i sin Lyd end som Tertia minor, læres i den Part i Musiquen, som handler om Tonemetrien. Her agtes kuns til fornøden Oplysning, at vise Forskiellen imellem Dur og Moll, som bestaaer deri, at i alle Dur er der Tertia major, men i alle Moll er der Tertia minor. For resten er Qvinta og Octava de samme i begge Tilfælde.

Man kiender altsaa Dur og Moll fra hverandre paa Tertien, i det man gaaer op ad, og tæller Final-Tonens Node C, som i forbemeldte Exempel blev tagen til Fundament, for een og den første paa Systema, dernæst er d den 2den Node, som kaldes Secunda, derefter er c den 3die Node, som kaldes Tertia, men her maa man eftersee, om der paa Systema findes, at det er den store eller liden Terts; man maa erindre, at der er 12 Toner i den Musicalske Scala. Efter dennem at regne, bliver den 5te Tone fra Fundament-Tonen, (denne iberegnet) Tertia major eller den store 3die Tone til Fundament-Tonen, og den 4de Tone i samme Tilfælde bliver Tertia minor.

Efter denne Grade-Beregning tæller man da saaledes op ad: c er 1, cis er 2, d 3, dis 4, e er 5, og e er Tertien til c; saaledes forstaaes: at c er Begyndelsen til Accorden i C Dur. Deraf kiendes for ret, at det Exempel om Final-Tonen c, er af C Dur, NB. dersom e ikke er fornødret til dis ved et b i Fortegnelsen; thi i saa Fald bliver vor Beregning saaledes: c er 1, cis er 2, d 3, dis 4, og da bliver e dis, formedelst det foretegnede b for e paa Systema; men dis er den 4de Grad, og bliver Tertia minor til Fundament-Tonen c; Saa forstaaes: at c dis er begyndelsen til Accorden i C Moll, og Stykket maatte da efter denne Beregning være af C Moll.

Den i forrige Afhandling anførte og bag fra secunderende Menuet, kan endnu her udi være til videre Oplysning; for Exempel: Den ender i d, denne Final: d er 1, dis 2, e 3, f 4, fis 5, og fis er Tertia major til d, derfor er Menuetten af D Dur, men var der ikke et Kryds i Fortegnelsen for f, som ophøjer denne Tone-Grad til fis, hvorved den bliver Tertia major, som hører til Dur Accorden, saa blev f, som efter de 7 Toners Beregning er Tertien til d, ikkuns den 4de Tone-Grad efter den Musicaliske Scala, og altsaa kan f ikke uden ved Kryds Ophøjelsen blive til meere end Tertia minor til d; Menuetten maatte da være af D Moll. Det bliver altsaa fornødent i alle Tilfælde, først at see foran paa Systema efter Clavisen, om der staaer Tegnet Kryds eller b, paa det at Noderne der efter kan faae sit rette Navn i alle forekommende Modi og Tone-Forandringer.

Nu spørges, om Begyndere udi Tone-Forandringerne af disse faa Exempler kan begribe og forklare sig i det Spørsmaal: Hvad Tone, Moll eller Dur er Stykket af? At fremføre flere Exempler og videre udførligere Forklaringer over Dur og Moll, vilde maaskee blive Læsere meere til kiedsommelighed, og mindre til Behag og Recommendation. Begyndere kommer bedre til Kiendelsen og Beregningen ved Sporet af denne korte Afhandling, og en grundig Informators videre Oplysninger, Exempler og mundtlige Forklaringer, end ved lange overdrevne Orationer. Hvorledes ellers den diatoniske Dur-Scala i alle Tilfælde baade er opstigende og nedstigende, viiser dette C Dur Exempel: C D E F G A H c, men den diatoniske Moll-Scala ansees opstigende; for Exempel: I D Moll: D E F G A H cis d, og nedstigende saaledes: d c B A G F E D; derefter forholder man Gangen i den stigende og faldende i alle andre Dur- og Moll-Exempler.

Tillæg:Nødvendige Iagttagelser ved en Melodies Begyndelse

Tillæg. Førend at man begynder en Melodie efter Noder, er det en nødvendig Regul og Forsigtighed, at man efterseer Begyndelsen og Enden, og deraf observerer:

- 1) Melodiens navn eller Caracteer.
- 2) Clavisen.
- 3) Kryds og b Fortegnelsen med Final-Tonen.
- 4) Tacten.

Men omendskiønt Tacten giver os Deelene tilkiende af de Tall og Tegn, som viiser sig altid i

Begyndelsen paa Systema af et Stykke, hvorefter man indretter sin Gang, saa har man dog fornemmelig Stykkets Navn og Character at give Agt paa, hvorledes Musiqven bør udføres, nemlig: langsom, maadelig eller hastig, traurig, alvorlig, stolt, venlig, medlidende, elskværdig, munter, frydefuldt, overdreven o.s.v.; For Exempel: Et Stykke, eller udi en Node-Stemme viser en hastig Tact sig i Fortegnelsen, men over Melodien staaer en alvorlig langsom Character, saasom: Largo, Grave, eller Afectuosso, Aria etc. da ville Stykket blive gandske uordentlig, ifald man ikke indeede Spillemaaden og Gangen efter Characteren.

Vore Formænd har altsaa for det meeste antaget det Italienske Sprogs Node-Characterer, som brugeligst blandt de Musicaliske adskillige Nationer; thi ellers maatte en Musicus tillige lære noget af alle Slags Sprog, ifald hver Nationers Componister (som nogle har begyndt) ville bruge sit Lands Sprog i Noderne. Det er derfor rimeligst, at man bliver ved det Italienske, og de iblandt Musici forstaaelig antagne Musicaliske Characterer; hvilke den eene saaledes lærer af den anden ved Information og Øvelse i Noderne, at man, uden at være Sprogmeister tillige, nogenlunde veed hvad de bemærker udi Musiqven. Jeg har ofte søgt efter at kunne bekomme en regelmæssig Oversættelse af de fleeste brugelige Italienske Navne, og saadanne ubekjendte Sprogs Characterer og Ord, som forefalder i det Musicaliske Studium, men forgiæves. Saaledes, som jeg da har lært og forespurgt mig om en og anden Character, Ord og Navne, som hidtil bruges udi i Musiqven, vil jeg meddeele Begyndere udi i vores Sprog at forstaae, som Musicus. De Ord, som ikke i følgende Characterer findes, eller som herefter af den nyere og foranderlige verden maatte indfinde sig, behøve de at blive bedre underrettet om af sproglydige Informatoriser.

De udi Musiqven meest brugelige Ord og Characterer

De udi Musiqven meest brugelige Navne og Characterer.

Adagio betyder en meget langsom Tact.

Afecto: venlig eller medliden; dog en langsom Tact

Afectuosso: langsom, skarp, og paa det u-trykkeligste.

Affelige: paa en betydelig, bedrøvet og traurig Maade.

Agustomento: strikte og efter Messuren.

Agusto Tempo: en god accorat, dog ikke for hastig Tact.

Allebreve: en Mensur af 2de halve Tacter, meget hastig.

Allegro: frydefuldt, lystig, gesvindt og modig.

Allegreto: lidet munter; dog angenem og lystig.

Amorosa: elskværdig, og af en langsom Tact.

Andante: gaaende Trin for Trin.

Animoso: frisk, men ikke for gesvindt.

Aria er af en langsom Tact, ogt bruges meest til Vocal.

Arioso eller Anite mer en Tact i Revitatio.

Cantater ere Synge-Stykker.

Cantible er syngeligt.

Galierede ere gesvindte Stykker i Musicalier.

Gratioso er givende og en maadelig Tact.

Grave heeder i Musiqven sindig.

Largo er en langsom eller alvorlig Tact.

Moderato betyder: ikke for hastig;-meer langsom end gesvindt.

Mesto: traurig.

Mezzo: middelmaadig.

Dolce: det indfalder behageligt.

Dacapo: at der skal begyndes fra først af.

Dacapo all Signo: der begyndes fra Tegnet.

Piano er sagte. Crecento: tiltagende. Forto: stærkt. Pianissimo: meget sagte. Fortissimo: meget stærkt.
Tutti: alle Stemmer lader sig høre.
Solo: een lader sig høre, og Bassen accompagnerer.
Presto: hastig. Prestissimo: meget hastig eller gesvindt.
Poco presto: noget gesvindt.
Presto Assai: meer hastig.
Final. Slutning eller Ende.

O Kunst! Musiqv du ædle Lyd
Som Hierter kan fornøje,
Du ellers i uskyldig Fryd:
Et Studium blandt høje
Syv Kunster, hvoriblandt du er
Berømt, ja næst den bedste,
Thi du fornøjer een og hver,
Som Sind til dig vil fæste.